

MRF 2024.305

Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelse af 20. december 2024, j.nr. 24/03101 og 24/03107

Stadfæstet Horsens Kommunes tilladelse efter vandløbslovens § 37 til vandløbsrestaurering af en 9 km strækning af Gudenåen samt dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, idet nævnet bl.a. afviste, at projektet krævede VVM-tilladelse efter miljøvurderingslovens § 25, uden det blev tillagt betydning, at Miljøstyrelsen få uger før tilladelsen traf afgørelse om at fravige det fastlagte miljømål efter vandrammedirektivet for den del af Bredvad Sø, der blev nedlagt ved projektet.

Baggrunden for sagen var, at Horsens Kommune i 2021 udarbejdede en projektbeskrivelse for restaurering af Gudenåen ved Bredvad Sø med fjernelse af vandløbsspærringer, herunder fjernelse af Vestbirk Vandkraftværk, der i kommuneplanen er udlagt som værdifuldt kulturmiljø. Den 27. januar 2022 traf kommunen VVM-screeningsafgørelse efter miljøvurderingslovens § 21 om, at restaureringen af vandløbet ikke havde væsentlige miljøvirkninger og derfor ikke krævede miljøkonsekvensrapport og tilladelse efter miljøvurderingslovens § 25, uanset projektet bl.a. krævede nedlæggelse af en del af Bredvandsø og krævede dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3. Den 15. februar 2022 meddelte kommunen tilladelse til projektet efter vandløbslovens § 37. Tilladelsen efter vandløbsloven blev påklaget af lodsejer, hvorefter kommunen anmodede om Miljø- og Fødevarerklagenævnet om at ophæve klagen opsættende virkning, hvilket klagenævnet afviste i juli 2022 (**MRF 2022.210 Mfk**). Horsens Kommune satte herefter projektet på pause, men genoptog projektet i foråret 2023, hvor kommunen konstaterede, at der på strækningen var yderligere en spærring, som skulle fjernes. Miljøstyrelsen traf herefter den 22. januar 2024 afgørelse om at fravige det i vandplan 2021-2027 fastlagte miljømål for den del af Bredvad Sø, der vil blive nedlagt ved projektet. Kommunen traf herefter den 7. februar 2024 ny VVM-screeningsafgørelse om, at det ændrede projekt heller ikke krævede VVM-tilladelse efter miljøvurderingslovens § 25, og den 9. februar 2024 meddelte kommunen tilladelse til projektet efter vandløbslovens § 37 og meddelte samtidigt dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til vandstandsændring i beskyttet

eng. Kommunens VVM-screeningsafgørelse, tilladelse efter vandløbsloven samt dispensation fra § 3 blev påklages af lodsejer, der bl.a. gjorde gældende, at det samlede projekt for vandløbsrestaurering havde så væsentlige miljøvirkninger, at det krævede miljøkonsekvensrapport og tilladelse efter miljøvurderingslovens § 25, hvor lodsejeren bl.a. henviste til, at projektet medførte udvaskning af tungmetaller og risiko for udvaskning af okker, at projektets afvandingsmæssige konsekvenser ikke var tilstrækkelig belyst, og at projektet ville påvirke § 3 eng på lodsejers ejendom. I den verserende klagesag om afgørelsen fra februar 2022 traf Miljø- og Fødevarerklagenævnet den 27. august 2024 (22/04758) afgørelse om at ophæve kommunens afgørelse, da afgørelsen var uaktuel. I klagesagen over tilladelsen fra februar 2024 lagde Miljø- og Fødevarerklagenævnet (formanden) indledningsvis til grund, at lodsejer ikke havde klaget rettidigt om VVM-screeningsafgørelsen fra januar 2022, og at kommunens VVM-screeningsafgørelse fra februar 2024 alene vedrørte det ændrede stryg ved Vestbirk Vandkraftværk, hvorefter klagenævnet afviste at tage stilling til klagen over, at det samlede projekt skulle miljøvurderes. I forhold til påvirkning af målsatte vandløb lagde nævnet til grund, at i relation til grund, at kommunen havde foretaget en projektilpasning for at minimere risikoen for tungmetaltholdig sediment ned gennem Gudenåen, da der vil ske en kontrolleret tømning af Bredvad Sø, hvorefter sediment skal afgraves og indlejres i dæmningsanlægget som adskiller det nye forløb af Gudenåen fra Bredvad Sø. Tilsvarende afviste nævnet alle de øvrige indsigelser fra lodsejer og stadfæstede herefter kommunens tilladelse til vandløbsrestaurering og § 3-dispensation.

Kommentar: Nævnets afgørelse forekommer tvivlsom i relation til især miljøvurderingsloven. Når kommunen som i denne sag ændrer et projekt på en måde, som ifølge klagenævnets afgørelse fra august 2024 betyder, at tilladelsen efter vandløbslovens § 37 er bortfaldet, må det samme nødvendigvis gælde den VVM-screeningsafgørelse, som kommunen havde truffet vedrørende det bortfaldne oprindelige projekt. I konsekvens heraf skal der nødvendigvis gennemføres en VVM-screening efter miljøvurderingslovens § 21 af det samlede projekt. Alene den omstændighed, at Miljøstyrelsen få

MRF 2024.305

uger før tilladelsen til projektet helt undtagelsesvis ændrer miljømålene for en del af Bredvad Sø, er i sig selv en så væsentlig omstændighed sammenholdt med oplysningerne om tungmetaller, at dette begrundes, at projektet skulle miljøvurderes, før der kan meddeles tilladelse efter vandløbslovens § 37, da denne ændring af miljømål er en forudsætning for, at projektet kan tillades, hvilket i sig selv underbygger behovet for en belysning af projektets væsentlige miljøvirkninger.

Stadfæstelse af tilladelse i sag om restaurering af Gudenåen i Horsens Kommune og Stadfæstelse af dispensation til vandstandsændring i beskyttet eng i Horsens Kommune

Sag: 24/03101 og 24/03107

Dato: 20. december 2024

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har truffet afgørelse efter vandløbslovens § 37, stk. 1 og stk. 3, jf. § 80, stk. 1[1] og naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 2, nr. 4, jf. § 65, stk. 2, jf. § 78, stk. 1.[2]

Miljø- og Fødevarerklagenævnet stadfæster Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 om tilladelse efter vandløbsloven til restaurering af Gudenåen fra Silkeborgvej til nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet stadfæster Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 for så vidt angår dispensation til vandstandsændring af beskyttet eng på matr. nr. [Matrikelnummer1], beliggende [Adresse1], 8740 Brædstrup, ved Gudenåen på strækningen "Døde Å".

De indbetalte klagegebyrer tilbagebetales ikke.

Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelse er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17, stk. 1, i lov om Miljø- og Fødevarerklagenævnet[3] og gebyrbekendtgørelsens § 2, stk. 6.^[4] Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen kan anlægges ved domstolene. Retssag til prøvelse af afgørelsen efter naturbeskyttelsesloven skal være anlagt inden 6 måneder, jf. naturbeskyttelseslovens § 88, stk. 1.

Afgørelsen er truffet af formanden på nævnets vegne, jf. § 8 i lov om Miljø- og Fødevarerklagenævnet.

Indholdsfortegnelse

- [1. Klagen til Miljø- og Fødevarerklagenævnet 3](#)
- [2. Sagens oplysninger 3](#)
 - [2.1 Natur- og planforhold 3](#)
 - [2.2 Det ansøgte projekt 5](#)
 - [2.2.1 Tungmetaller i Bredvad Sø 9](#)
 - [2.2.2 Tiltag og kulturarv ved Vestbirk Vandkraftværk 11](#)
 - [2.3 Den påklagede afgørelse efter vandløbsloven 12](#)
 - [2.3.1 Målsætningen for vandløbet og hensigten med projektet 13](#)
 - [2.3.2 Afstrømnings- og afvandingsmæssige konsekvenser af projektet 14](#)
 - [2.3.3 Vandføringsevne og dertil knyttede vandspejlsforhold 15](#)
 - [2.4 Den påklagede afgørelse efter naturbeskyttelsesloven 16](#)
 - [2.5 Klagens indhold 17](#)
 - [2.5.1 Miljøvurdering 18](#)
 - [2.5.2 Udledning af tungmetaller ved sedimenttransport 18](#)

2.5.3	Vandgennemstrømning- og tilstrømning samt brunificering.	19
2.5.4	Vandføringsevne og vandspejlsforhold.	20
2.5.5	Risiko for udvaskning af okker og partshøring.	22
2.5.6	Kulturarv ved Vestbirk Vandkraftværk.	22
2.6	Horsens Kommunes bemærkninger til klagen.	23
2.6.1	Miljøvurdering.	23
2.6.2	Udledning af tungmetaller ved sedimenttransport	24
2.6.3	Vandgennemstrømning- og tilstrømning samt brunificering.	25
2.6.4	Vandføringsevne og vandspejlsforhold.	26
2.6.5	Kulturarv ved Vestbirk Vandkraftværk.	27
2.7	Nye oplysninger under sagens behandling.	27
2.7.1	Miljøvurdering.	27
2.7.2	Håndtering af sediment i Bredvad Sø.	29
3.	Miljø- og Fødevarerklagenævnets bemærkninger og afgørelse.	30
3.1	Miljø- og Fødevarerklagenævnets prøvelse.	30
3.2	Miljø- og Fødevarerklagenævnets bemærkninger	32
3.2.1	Indledende bemærkninger	32
3.2.2	Ad 1) Påvirkning af målsatte overfladevandområder	32
3.2.3	Det retlige grundlag.	32
3.2.4	Tungmetaller i sedimentet i Bredvad Sø.	36
3.2.5	Risiko for brunificering og udvaskning af okker	38
3.2.6	Vandkvaliteten i søerne, vandgennemstrømning- og tilstrømning.	40
3.2.7	Ad 2) Afvanding, vandføringsevne og vandspejlsforhold.	41
3.2.8	Ad 3) Kulturhistoriske interesser	43
3.2.9	Ad 4) Dispensation til tilstandsændring af beskyttet eng.	44
3.3	Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelse.	46

1. Klagen til Miljø- og Fødevarerklagenævnet

Afgørelserne efter vandløbsloven og naturbeskyttelsesloven er den 8. marts 2024 påklaget til Miljø- og Fødevarerklagenævnet af en omboende. Klager har oplyst, at klager desuden repræsenterer en række andre omboende, som har underskrevet klagen.

Klager har til afgørelserne navnlig anført, at

- projektet er miljøvurderingspligtigt, da det vurderes at have en væsentlig påvirkning på miljøet,
- projektet medfører risiko for udledning af tungmetaller til vandløbet,
- projektet medfører risiko for udvaskning af okker til vandløbet,
- Horsens Kommune ikke har foretaget en vurdering af vandkvaliteten med hensyn til risikoen for brunificering,
- projektets design hindrer nødvendig vandtilstrømning og vandgennemstrømning i søerne til skade for vandmiljøet,

- Horsens Kommunes beregninger af de afvandingsmæssige konsekvenser er baseret på historiske og irrelevante data, som ikke tager højde for klimaforandringerne,
- projektet tilsidesætter væsentlige kulturhistoriske interesser ved Vestbirk Vandkraftværk, og
- omlægningen af Gudenåen vil medføre en påvirkning af en § 3-beskyttet eng på klagers ejendom.

Klager har endvidere den 31. maj 2024, den 21. november 2024 og den 11. december 2024 indsendt supplerende bemærkninger.

Klagepunkterne er nærmere uddybet i afsnit 2.5.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har den 8. maj 2024 truffet afgørelser om afslag på Horsens Kommunes anmodning om at ophæve den opsættende virkning af klagerne.

2. Sagens oplysninger

2.1 Natur- og planforhold

Projektområdet omfatter en knap 9 km lang strækning af Gudenåen, som strækker sig fra Silkeborgvej (også benævnt Horsensvej) til nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk. Ca. midt på strækningen ligger Bredvad Sø, Naldal Sø og Vestbirk Sø. Nedstrøms Bredvad Sø og til Vestbirk Vandkraftværk løber en 2 km strækning af Gudenåen, kaldet "Døde Å-strækningen".

Det fremgår af MiljøGIS til vandområdeplan 2021-2027,[5] at Bredvad Sø, Naldal Sø og Vestbirk Sø ("Vestbirk-søerne") er målsat til god økologisk og god kemisk tilstand. Miljøstyrelsen har truffet afgørelse om at fravige det fastlagte miljømål om god økologisk tilstand for den del af Bredvad Sø, der bliver nedlagt ved gennemførelse af projektet.[6] Den økologiske tilstand er vurderet til moderat tilstand for Bredvad Sø og Naldal Sø, og til ringe tilstand for Vestbirk Sø. Søerne er for så vidt angår fosforindhold og kvælstofindhold vurderet til ikke-god økologisk tilstand, med undtagelse af indholdet af fosfor i Naldal Sø, som er vurderet til god økologisk tilstand. For Bredvad Sø er planteplankton, planter og vandets klarhed vurderet til høj økologisk tilstand, og iltmætning er vurderet til god økologisk tilstand. Tilstanden for anden akvatisk flora, fisk, bunddyr og nationalt specifikke stoffer er ukendt. Den kemiske tilstand for søerne er også ukendt.

Miljømålet for strækningen af Gudenåen nedstrøms Bredvad Sø (Døde Å-strækningen) er målsat til god økologisk og god kemisk tilstand. Den samlede økologiske tilstand er vurderet til høj, hvilket skyldes høj økologisk tilstand for smådyr og fisk. Resten af parametrene, herunder for de nationalt specifikke stoffer, er ukendt. Den kemiske tilstand er også ukendt.

Strækningen af Gudenåen opstrøms Bredvad Sø (strækningen fra Bredvad Sø til Silkeborgvej) er udpeget som stærkt modificeret vandløb, idet strækningen er stuvningspåvirket fra Bredvad Sø. Strækningen er målsat til godt økologisk potentiale og god kemisk tilstand. Den samlede økologiske tilstand er vurderet til maksimalt økologisk potentiale, hvilket skyldes maksimalt økologisk potentiale for smådyr. Resten af parametrene, herunder for de nationalt specifikke stoffer, er ukendt. Den kemiske tilstand er også ukendt.

Vestbirk Vandkraftværk er i vandområdeplan 2021-2027 udpeget som fysisk spærring (ID nr. AAR-00591), der skal fjernes.

Gudenåen er endvidere udpeget som beskyttet vandløb efter naturbeskyttelseslovens § 3, jf. Arealinformation på Danmarks Miljøportal.[7]

Gudenåen er endvidere omgivet af § 3-beskyttede naturarealer, herunder på strækningen opstrøms Bredvadmøllevej til Silkeborgvej, primært i form af naturtyperne mose, overdrev, enge og søer, hvor hovedparten af arealerne på strækningen er mosearealer.

På strækningen nedstrøms Bredvad Sø (Døde Å-strækningen) ligger der enkelte registrerede beskyttede naturtyper langs Gudenåen, herunder et engareal på matr. nr. [Matrikelnummer1].

Området ved Vestbirk Vandkraftværk er i Horsens Kommune Kommuneplan 2021-2033 udpeget som værdifuldt kulturmiljø. Af kommuneplanens retningslinjer for værdifulde kulturmiljøer fremgår det, at målet er, at de fysiske spor af historien skal bevares, så befolkningen nu og i fremtiden kan opleve, hvordan 10.000 års samfundsudvikling afspejles i kulturlandskabet, og at kommunen vil skabe plads til fornyelse og udvikling i kulturlandskabet, men at det skal ske i respekt og forståelse for vor fælles kulturarv. Vedrørende anlæg ved vandet fremgår det bl.a., at vandmøller, kraftværker, engvandingsanlæg og dambrug er karakteristiske kulturmiljøer langs vandløb. Hvor nyanlæg eller ændringer tillades, bør det foregå under hensyntagen til bygningernes arkitektur, de teknologihistoriske anlæg og sammenhængen med dæmninger, møllesøer, stemmewærker, sluser, kanaler og jorddamme mv., der er sårbare overfor forfald, terræn- og vandstandsændringer.[8] Vestbirk Vandkraftværk er ikke fredet og bygningerne er ikke udpeget som bevaringsværdige.

2.2 Det ansøgte projekt

Det fremgår af sagen, at Horsens Kommune, jf. indsatsprogrammet i vandområdeplanen 2021-2027, skal gennemføre en restaurering af Gudenåen ved Vestbirk. Restaureringen skal sikre fri passage for Gudenåens fisk og smådyr forbi de spærringer i Gudenåen, som Bredvad Sø og en strækning af Gudenåen ved Vestbirk Vandkraftværk udgør.

Restaureringens formål er at sikre, at Gudenåen gennem hele strækningen opnår god økologisk tilstand, jf. målsætning i Vandområdeplan 2021-2027. Restaurering af Gudenåen ved fjernelse af spærring indgår som indsats i vandområdeplanen (ID-nr. AAR-00591).

Af sagens materiale fremgår det, at der er tale om et historisk stort vandløbsprojekt, som skal genoprette naturen i området ved Vestbirk. Ca. 9 km af Gudenåen (fra Silkeborgvej til 850 m nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk) vil med projektet komme så tæt på sit oprindelige forløb som muligt, og projektet vil bidrage til genopretning af Gudenåen omkring Vestbirk Vandkraftværk og Vestbirksøerne.^[9] Ved projektet sikres der optimale fysiske forhold på hele den berørte strækning, og det forventes derfor, at der opnås målopfyldelse på hele strækningen.

Det fremgår af projektbeskrivelsen, at der ved projektet sikres optimal og fri faunapassage ved den spærring på Gudenåen, som Bredvad Sø inklusiv en spærredæmning i nordenden af søen, udgør i dag. Bredvad Sø nedlægges delvist, og spærredæmningen borttages delvist, hvorved Gudenåens uforstyrrede og oprindelige forløb genskabes over en strækning på 1,7 km igennem den nuværende Bredvad Sø. Bredvad Sø deles ved etablering af en langsgående dæmning. Øst for dæmningen bibeholdes en del af Bredvad Sø, og vest for dæmningen genetableres Gudenåen i sit oprindelige tracé. Det oprindelige forløb skal graves fri, da det ligger under sediment i Bredvad Sø. Det aflejrede sediment i Bredvad Sø sikres mod spredning nedstrøms i Gudenåen og videre ud i Mossø, ved en fremgangsmåde, hvor Bredvad Sø tørlægges, og der sker en opbygning af den nye dæmning, hvor sedimentet indbygges og afdækkes med rent sand. Projektet ved Bredvad Sø har endvidere den virkning, at stuvningszonen opstrøms den nuværende Bredvad Sø, fra Bredvad Sø til Silkeborgvej, fjernes over en længde på ca. 3,6 km, ved at de ændrede strømforhold fjerner aflejret materiale på den oprindelige vandløbsbund.

Ved Vestbirk Vandkraftværk fjernes en spærring i form af et kraftigt stryg, hvor faldet er op til 25 promille på Gudenåen hovedløb. Nedstrøms vandkraftværket lægges Gudenåen tilbage i de oprindelige gamle åslyng, som har ligget tørlagt i 100 år, på en strækning på ca. 850 m. Det kraftige fald udjævnes derved, og strækninger af Gudenåen med hældning op til 25 promille reduceres til 3,5 promille ved at Gudenåen forlænges. Samlet længde af omlægningen er ca. 1 km. Derudover skal der ske opfyldning ved kraftværket samt på to lokaliteter i Gudenåen nord for kraftværket.

På den mellemliggende strækning (nedstrøms Bredvad Sø til Vestbirk Vandkraftværk) på ca. 2 km (Døde Å-strækningen) genskabes Gudenåen med åens fulde og uforstyrrede vandføring. Gudenåens samlede vandføring ledes herefter uden om Bredvad Sø og Vestbirk Vandkraftværk via Døde Å-strækningen.

Horsens Kommune har i afgørelserne henvist til projektbeskrivelsen fra august 2023, som er vedlagt afgørelsen som bilag 6, hvori projektet og projektets konsekvenser er beskrevet mere detaljeret.^[10] Projektbeskrivelsen indeholder en beskrivelse af de nuværende forhold, en detaljeret projektbeskrivelse for projektet ved Bredvad Sø, en detaljeret projektbeskrivelse for projektet ved Vestbirk Vandkraftværk (Stenstryget), samt en konsekvensvurdering. Til projektbeskrivelsen er der endvidere udarbejdet i alt 23 bilag. I det følgende er alene de for klagesagen relevante afsnit og bilag gennemgået i kronologisk rækkefølge og efter emne.

I projektbeskrivelsen under beskrivelsen af de nuværende forhold vedrørende afstrømninger (afsnit 3), er der udarbejdet en tabel 2, som viser karakteristiske afstrømninger samt ekstremstatistik ved udløbet fra Vestbirk Vandkraftværk. Det fremgår, at karakteristiske afstrømninger i projektområdet er beregnet ud fra målestation 21.40 ved Voervadsbro, opland 377,33 km², og at ved Vestbirk anvendes udløbet fra kraftværket som oplandsdefinerende, opland 344,0 km². Det fremgår videre, at serien baserer sig på data i perioden 1990-2019, og at ekstremstatistik (5-1.000 års hændelser) er beregnet ud fra data i perioden 1973-2019.

Videre fremgår det under beskrivelsen af de nuværende forhold vedrørende okkerklassificering (afsnit 6), at projektområdet delvist ligger i et område, som er udpeget med middel risiko for udvaskning af okker (okker-risikoklasse II). Det fremgår videre, at det i detailundersøgelsen vil blive vurderet, om projektet medfører en øget risiko for udvaskning af okker og hvilke afværgeforanstaltninger, der evt. skal etableres.

I en tidligere version af projektbeskrivelsen for restaurering af Gudenåen ved Bredvad Sø, udarbejdet i 2021, fremgår en risikovurdering med hensyn til okkerudvaskning. Det fremgår bl.a., at de vandløbsnære arealer er svært gennemtrængelige for vand, og at risikoen for udvaskning derfor er minimal. Videre fremgår det, at selv hvis vandspejlet

sænkes i vandløbsnære arealer, sådan som det forventes ved Bredvadmøllevej, vil projektet maksimalt medføre en genskabelse af de naturlige forhold, før den kunstige vandspejlshævning. Der kan derfor heller ikke i de tilfælde forventes en okkerudvaskning svarende til, hvad der sker, når man dræner arealer, som altid har stået under vand. Dette skyldes, at det okkerudledende geologiske materiale i så fald skulle være nyttilkommet et eller andet sted fra, siden den kunstige vandspejlshævning, som opstod i forbindelse med opstemningen. Dette er efter kommunens vurdering ikke realistisk, da disse processer er meget langsomme og finder sted på geologiske tidsskalaer.[11]

Af afsnit 24 i projektbeskrivelsen for Bredvad Sø, som bl.a. omhandler vandbalance, fremgår det, at Horsens Kommune har fået gennemført en beregning på vandbalancen i de kommende vestbirsøer, når Gudenåen ikke længere føder søerne med vand. Kommunen har i den forbindelse udarbejdet tabeller og en figur, som viser, at der er vandoverskud, selv ved ekstremscenarier.

Af konsekvensvurderingens afsnit om myndighedstilladelser (afsnit 51) fremgår det bl.a., at der forud for gennemførelse af vandløbsrestaureringsprojektet, som der skal meddeles en restaureringstilladelse til, jf. vandløbslovens § 37, også skal meddeles dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til de ændringer, som projektet medfører både direkte og indirekte på omkringliggende § 3-beskyttede områder. Videre fremgår det, at det samlede vandområdeplansprojekt er screenet i forhold til miljøvurderingsloven, og at Horsens Kommune har vurderet, at der ikke skal udarbejdes en miljøkonsekvensrapport, da projektet ikke medfører væsentlige ændringer på det omkringliggende miljø.

Som bilag 2 til projektbeskrivelsen er der udarbejdet et kortbilag med oversigter over beskyttet natur inden for projektområdet, herunder for strækningen opstrøms Bredvad Sø fra Bredvadmøllevej til Silkeborgvej samt for strækningen nedstrøms Bredvad Sø til nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk.

Bilag 3 indeholder besigtigelsesnotater for den beskyttede natur på strækningerne. Af tabel 1 i bilag 3 fremgår estimeret og beregnet naturtilstand for beskyttede naturområder inden for projektområdet. Af tabellen fremgår endvidere det beregnede vandspejlsfald ud for naturområdets mest nedstrømsliggende placering, samt afhjælpende handlinger.

Som bilag 4 til projektbeskrivelsen er der udarbejdet et kort, som viser den beregnede vandspejlssænkning opstrøms Bredvad Mølle.

Bilag 7 viser et oversigtskort over Bredvad Sø ved den midlertidige omlægning af Gudenåen (anlægsfasen) og bilag 8 viser et oversigtskort over Bredvad Sø med dæmning og nyt forløb af Gudenåen vest for Bredvad Sø (efter projektets gennemførelse).

Bilag 9 indeholder en sedimentundersøgelse i Bredvad Sø, som beskrives nærmere nedenfor.

Bilag 11 og 12 viser de nuværende og fremtidige afvandingsmæssige forhold (afvandingskort) omkring stenstryget ved Vestbirk Vandkraftværk.

Bilag 15 viser det beregnede nuværende og fremtidige vandspejl for projektstrækningen ved sommermiddelvandføring.

Bilag 16 er et notat, udarbejdet af [Virksomhed1], vedrørende monitoring af sammenhængen mellem vandstanden i Gudenåen og grundvandsstanden i omkringliggende naturområder. Det fremgår bl.a. af notatet, at projektet vil medføre, at en sænkning af vandstanden i Gudenåen på strækningen mellem Bredvadmøllevej og Silkeborgvej, kan have betydning for især de naturtyper, der er afhængige af et højt vandspejl, som f.eks. rigkær. Horsens Kommune har udpeget fire områder, hvor vandstandssænkninger i åen potentielt kan påvirke grundvandafhængige naturområder, og har gennemført en række feltundersøgelser, for at kunne belyse sammenhængen mellem vandspejlet i Gudenåen og vandspejlet i arealerne op til åen. Der er foretaget monitoring på fire udvalgte lokaliteter, hvor det på to af lokaliteterne er vurderet, at der var der ringe sammenhæng mellem grundvandstanden og Gudenåens vandspejl, og hvor det på to lokaliteter er vurderet, at der var en markant afhængighed. Af notatet fremgår det bl.a., at vandstanden i rigkæret kan opretholdes ved lav vandstand i Gudenåen ved at sætte en tærskel på kildebækkens afløb mod Gudenåen, og at man kan opretholde en bestemt vandstand i Porskær ved at regulere udløbskoten for et lille vandløb, fra mosen mod åen.

Bilag 17 indeholder bl.a. en vurdering af projektets konsekvenser for Vestbirsøerne. Af en udarbejdet tabel fremgår det, at fosforkoncentrationen efter projektets gennemførelse vil falde i Bredvad Sø og Vestbirk Sø, og at det vil betyde, at søerne vil få et bedre økologisk potentiale fremover. Målopfyldelse for søerne vil dog ikke blive opfyldt, og det kræver fortsat implementering af målrettede virkemidler overfor tilledningen af fosfor fra det åbne land.

2.2.1 Tungmetaller i Bredvad Sø

Af projektbeskrivelsens afsnit 15, fremgår det, at Horsens Kommune har fået udtaget prøver til analyse på i alt seks stationer i Bredvad Sø, hvor der er analyseret for indhold af bly, cadmium, kviksølv, nikkel, chrom, zink og kobber i sedimentet. Resultaterne viser, at indholdet af tungmetallerne bly, cadmium og nikkel overstiger grænseværdierne for anvendelse af sedimentet til jordbrugsformål.

Af det indledende resume til projektbeskrivelsen fremgår det, at den registrerede tungmetalforurening i det aflejrede sediment i Bredvad Sø sikres mod spredning nedstrøms i Gudenåen ved en fremgangsmåde, hvor Bredvad Sø tørlægges, og der sker en opbygning af den nye dæmning, hvor sedimentet indbygges og afdækkes med rent sand.

Af afsnit 22 i projektbeskrivelsen for Bredvad Sø, som beskriver den midlertidige omlægning af Gudenåen i anlægsfasen, fremgår det, at for at tømme Bredvad Sø uden mobilisering af sediment, omlægges Gudenåen midlertidigt langs den østlige bred af Bredvad Sø. Når Gudenåen er omlagt langs den østlige bred, kan søarealet vest for omlægningen tørlægges ved at åbne frislusen og søen kan afdrænes uden anden gennemstrømning end den vandtilførsel, der måtte komme fra grundvand i selve søarealet og langs skrænterne samt nedbør. Derved kan Bredvad Sø tømmes uden gennemstrømning af Gudenåen og med reduceret risiko for resuspension og transport af sediment. Omlægningen udføres ved at tage materiale fra bredzonen og søbunden og lægge det op i en midlertidig dæmning ind mod Bredvad Sø, som har en længde på ca. 1 km.

Af afsnit 23 i projektbeskrivelsen for Bredvad Sø, fremgår det, at da der ikke er frisluse ved kraftværket, er det nødvendigt at udvide og stensikre indløbet til det nuværende omløbsstryg, så stryget kan fungere som overløbssikring i tilfælde af større afstrømninger. Ellers vil afstrømninger over ca. 8 m³ potentielt kunne gennembryde den midlertidige omlægning og medføre udskylning af forurenede sediment. Indløbet til omløbsstryget skal flyttes mod øst og graves bredere, så der er kapacitet til mere vand. Stryget er dimensioneret til ca. 2-3 m³ i sekundet, og vil potentielt skulle føre op til 15-18 m³ i sekundet kortvarigt i anlægsperioden, hvilket dog kun vil være i forbindelse med større afstrømningshændelser, som stort set kun forekommer i vinterperioden.

Af afsnit 28 i projektbeskrivelsen, som omhandler håndtering og indbygning af sedimentet fra Bredvad Sø, fremgår det, at når Bredvad Sø er tømt for vand, skal sedimentet afvandes, så det kan indbygges på dæmningen. Det er primært det aflejrede sediment i Gudenåens oprindelige forløb, der skal optages og indbygges.

Som bilag 9 til projektbeskrivelsen er der endvidere udarbejdet en sedimentundersøgelse i Bredvad Sø, hvor WSP for Horsens Kommune i august 2022 bl.a. har vurderet sedimentets betydning for vandmiljøet nedstrøms Bredvad Sø.^[12]

Om baggrunden for sedimentundersøgelsen fremgår bl.a. følgende:

“Når Bredvad Sø tømmes, forventes åen dog at mobilisere en del af det sediment, der med tiden er akkumuleret på søbunden. Det er planlagt, at der i forbindelse med søens tømning opgraves materiale fra den dybe ende af søen og her anlægges et sandfang til at opsamle større partikler som sand og grus. Fine partikler fra sedimentet vil i nogen grad kunne mobiliseres og udvaskes nedstrøms med åens vand. Dette vil medføre en midlertidig på- virkning af vandløb og søer nedstrøms Vestbirk i anlægsfasen, og det er derfor nødvendigt at kende sø-sedimentets sammensætning og indhold af forskellige potentielt forurenende stoffer.

WSP Danmark har på vegne af Horsens Kommune gennemført et prøve- tagningsprogram i juni 2022, hvor sedimentet i Bredvad Sø er undersøgt. Undersøgelsen er gennemført med de nødvendige parametre for at klarlægge i hvilken grad mobiliseret sediment vil påvirke Gudenåen nedstrøms, samt hvorvidt det vil være muligt at opgrave og udbrede sedimentet på f.eks. landbrugsjord eller alternativt at deponere det eller anvende det til indbygning i et planlagt dige i søen.”

Det fremgår endvidere under metode (afsnit 2), at der er udlagt tre prøvelokaliteter (ST1-ST3) i den dybe ende af søen, da forekomsten af fine partikler, der kan mobiliseres, forventes at være størst der. Derudover er prøvelokaliteterne (ST4-ST6) placeret omtrent der, hvor åen forventes at lægge sig og derved potentielt mobilisere sedimentet, idet mobilisering af sediment erfaringsmæssigt primært sker i den afsluttende fase af sø-tømningen, hvor søen begynder at blive til en å, der arbejder sig ned i sit gamle å-leje.

Af undersøgelsen afsnit 4.3, vedrørende sedimentets betydning for vandmiljøet nedstrøms Bredvad Sø, fremgår bl.a. følgende:

“Sedimentets betydning for påvirkning af vandområderne tilstand nedstrøms, afhænger i høj grad af hvorledes søen tømmes. Ved en for hurtig

tømning, vil en stor del af sedimentet bringes i suspension og føres nedstrøms under den sidste fase af søens tømning, hvilket tidligere er set i eksempelvis Storåen/vandkraftsøen (Birch og Krogboe 1991 [...]). Udover at bringe en større del af

sedimentet og dets indhold af miljøfremmede stoffer i spil, vil en hurtig tømning også medføre en påvirkning af vandområderne nedstrøms søen i kraft af hurtig suspension af parametrene i afsnit 3.3. [...]"

WSP er herefter i undersøgelsen fremkommet med en række forslag og anbefalinger til projektets udførelse i forhold til håndtering af sedimentet, herunder forslag til, hvordan erosion/suspension af søens sediment og dermed påvirkning af vandområderne i videst muligt omfang kan undgås. Det fremgår bl.a., at det anbefales, at søen tømmes under hensynstagen til sedimentkoncentrationer i vandet, hvilket vil kræve en langsom tømning af vand i søen, hvorved man kan få blotlagt en stor del af den gamle søbund, så denne tørrer op og fastholdes, i stedet for at gå i suspension. Videre fremgår det, at ved tømningen af det sidste søvand, ændres området karakter fra relativt stillestående søvand til løbende åvand. Ved tømning af den sidste rest af søen, vil erosion og suspension af bundsediment i den sidste rest af søen derfor forekomme, uanset hvor langsomt denne sidste del af tømningen gennemføres. Dette sker primært, hvor åen eroderer sig ned i sit gamle leje i søbunden. WSP har derfor anbefalet, at inden den sidste del af søen tømmes ud, bør opslugning af sedimentet finde sted, som minimum fra den del af den dybe ende af søen, der fortsat står under vand.

2.2.2 Tiltag og kulturarv ved Vestbirk Vandkraftværk

Om områdets historik fremgår det af projektbeskrivelsen, at Vestbirk Vandkraftværk blev bygget i 1922-1924, hvor vandkraftværket udnyttede det relativt store fald på Gudenåen ved Vestbirk til produktion af strøm. Det 10 m høje fald ved kraftværket blev skabt ved, at man etablerede en dæmning 2,1 km opstrøms kraftværket i Gudenåens oprindelige løb (spærredæmningen i den nordlige ende af Bredvad Sø). Derved blev vandspejlet i Gudenåen opstrøms dæmningen hævet med ca. 3,7 m. I en nyetableret kanal ledtes Gudenåens vand fra Bredvad Sø videre over i en dalsænkning, hvor man skabte to nye søer, Naldal Sø og Vestbirk Sø. Fra Vestbirk Sø ledtes vandet videre i en kanal til Vestbirk Vandkraftværk (fødekanalen).

Videre fremgår det, at vandkraftværkets tre Francis-turbiner i 1924 havde en kapacitet på 24 m³ vand/sek. Ved større vandføringer løb overskydende vandmængde gennem frislusen i Bredvad Sø til den oprindelige Gudenå. Det var således kun ved store afstrømninger og driftsuheld, at der løb vand gennem frislusen til den oprindelige Gudenå. Strækningen var derfor tørlagt det meste af tiden og blev kaldt 'Døde Å'. I 1992 etablerede Vejle Amt et omløbsstryg ved spærredæmningen. Stryget blev konstrueret således, at der altid løb 1000 l/s gennem, hvilket sikrede, at Døde Å igen var vandførende hele året. Der blev endvidere indsat en ny turbine i kraftværket, som kunne lave strøm ved en vandføring ned til 3 m³/s, mod 8 m³/s ved de gamle turbiner. Samtidig kunne den nye turbine udnytte vandets fald mere effektivt. Vandindtaget på den nye turbine var max. 5,5 m³, og Gudenåens øvrige vandføring ledtes til Døde Å. Det fremgår, at vandkraftværket i dag producerer strøm til ca. 600 husstande.

Om de konkrete tiltag ved vandkraftværket (afsnit 34) fremgår det bl.a., at installationer som el, metalgulv og hydrauliksystemer ved turbinen efter aftale med værket skal fjernes. Selve turbinen og turbinerøret efterlades efter aftale med lodsejer (Naturstyrelsen). Derudover fremgår det af projektbeskrivelsen, at vandkraftværket skal afkobles ledningsnettet i forbindelse med driftsophør og at elinstallationer og dele af turbinen skal afmonteres.

Af projektbeskrivelsens afsnit 7 (planmæssige forhold) fremgår det endvidere, at Vestbirk Vandkraftværk er en del af udpegningen af et værdifuldt kulturmiljø. Videre fremgår det, at Horsens Kommunes planafdeling i en foreløbig udtalelse har vurderet, at nedlæggelse af spærring ved vandkraftværket ikke er i konflikt med udpegningens formål.

2.3 Den påklagede afgørelse efter vandløbsloven

Horsens Kommune har den 9. februar 2024 meddelt tilladelse til restaurering af en strækning af Gudenåen fra Silkeborgvej til nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk. Afgørelsen er truffet i medfør af vandløbslovens § 37 og § 22 i bekendtgørelse om vandløbsregulering- og restaurering.[13]

Tilladelsen er bl.a. meddelt på vilkår om, at projektet skal udføres som beskrevet i forslag til restaureringsprojekt (projektbeskrivelsen, jf. bilag 6), at projektet ikke må påvirke afvandingen af arealer uden for projektområdet, og at arbejdet skal udføres således, at nedstrøms liggende strækninger ikke tilføres forurenende stoffer eller påvirkes miljømæssigt uforsvarligt, samt at skadelige opstuvninger undgås.

Det er Horsens Kommunes samlede vurdering, at restaureringsprojektet sikrer, at der kan opnås målopfyldelse på vandløbsstrækninger af Gudenåen og i Bredvad Sø, og at projektet dermed er i overensstemmelse med de miljømål, der er udlagt for de enkelte delvandområder i vandområdeplanen 2021-2027. Kommunen har lagt vægt på, at projektet skaber en Gudenå, hvor der på de enkelte delstrækninger er gode fysiske forhold, hvilket skaber gode levesteder for

alger, vandløbsplanter, vandløbsmådyr og fisk. Derudover medfører projektet, at der ikke længere er spærringer, der hindrer, at vandløbsdyr og fisk kan bevæge sig frit i vandløbssystemet.

Det er endvidere Horsens Kommunes vurdering, at projektet ikke medfører ændret afvanding nedstrøms projektområdet, og at projektets afstrømningsmæssige konsekvenser kan tillades.

Horsens Kommune har endelig vurderet, at projektet ikke vil medføre en negativ påvirkning på Natura 2000-områder eller bilag IV-arter, og har henvist til en uddybende vurdering heraf i bilag 4.

Horsens Kommune har vedrørende de fastsatte vilkår anført, at vilkårene er stillet for at sikre afvandingen i Gudenåen under hensyntagen til de øvrige beskyttelseshensyn, der er fastlagt for området gennem naturbeskyttelsesloven, habitatbekendtgørelsen og vandforekomstens miljømål, jf. vandområdeplan 2021-2027.

Horsens Kommune har endvidere anført, at de fastsatte vilkår om, at anlægsarbejdet ikke må påvirke afvandingen uden for projektområdet, at tilførsel af sediment fra brinker og tilstødende terræn begrænses og at nedstrømsliggende områder ikke tilføres forurenende stoffer eller påvirkes miljømæssigt uforsvarligt, sikrer, at restaureringsprojektet hverken afvandingmæssigt eller miljømæssigt påvirker nedstrømsliggende vandområder.

De for klagesagen relevante vurderinger i Horsens Kommunes afgørelse efter vandløbsloven er gengivet i de følgende afsnit.

2.3.1 Målsætningen for vandløbet og hensigten med projektet

Det er Horsens Kommunes vurdering, at der i området er to fysiske spærringer, der skal fjernes, for at der er fri passage for arter af fisk og vandløbsdyr i Gudenåen.

Spærring 1 består af en spærredæmning på tværs af Gudenåen. Dæmningen opstemmer Gudenåen og har medført, at Bredvad Sø, Naldal Sø og Vestbirk Sø er dannet. Vejle Amt har i 1992 etableret et 300 m langt omløbsstryk forbi spærredæmningen med et fald på 10-15 promille. Gudenåen har på strækningen et naturligt fald på ca. 3,5 promille. Omløbsstryket er grundet det høje fald ikke passabel for nogle arter af fisk og vandløbsmådyr, og spærredæmningen kan derfor udgøre en spærring for vandrende fisk og smådyr.

Spærring 2 består af en strækning af Gudenåen umiddelbart opstrøms Vestbirk Vandkraftværk. Dele af Gudenåen har på denne strækning fald op mod 25 promille, og dermed er strækningen ikke passabel for nogle arter af fisk og vandløbsmådyr.

Det fremgår af afgørelsen, at hensigten med vandløbsrestaureringsprojektet er at sikre, at Gudenåen kan opnå målsætningen god økologisk og god kemisk tilstand. Miljømålet opnås ved, at der ved fjernelse af de to spærringer genskabes en 9 km lang strækning af Gudenåen, hvor der med et gennemsnitligt fald på 3,5 promille bliver skabt en vandløbsstrækning med et stort fald for vandløbsstørrelsen, hvilket medfører stor variation i vandløbet, og dermed gode og varierede leveforhold for vandløbets planter, bentiske alger, vandløbsmådyr og fisk.

Horsens Kommune har endvidere henvist til bilag 3, som indeholder en vurdering af de enkelte vandområders mulighed for at bibeholde eller opnå de fastlagte målsætninger ved gennemførelse af projektet.

Det er samlet set Horsens Kommunes vurdering, at projektet kan realiseres uden at forringe kvaliteten af nuværende kvalitetselementer med en god eller høj økologisk tilstand/potentiale, samt uden at hindre, at kvalitetselementer inden for projektets vandområder ikke kan opnå god økologisk tilstand. Videre har kommunen vurderet, at projektet er i overensstemmelse med vandområdeplanens indsatsprogram, idet projektet fjerner spærringen ved Vestbirk Kraftværk.

For så vidt angår Bredvad Sø har Horsens Kommune anført, at den reducerede Bredvad Sø har et langt større potentiale for at kunne opnå god økologisk tilstand på samtlige kvalitetselementer, idet søen fremadrettet ikke modtager næringsrigt Gudenåvand, men i stedet fødes af udtrængende grundvand, som er fattigt på næringsstoffer. Kommunen har videre anført, at i næringsfattige søer er vandet klart og der er gode vækstbetingelser for planteplankton-arter, der er tilpasset forhold med begrænset næring, samt vandplanter og anden akvatisk flora, og derved stiger vandets iltmætning. Derudover giver det klare iltholdige vand med vandplanter gode levebetingelser for smådyr og fisk. Det er kommunens vurdering, at den reducerede Bredvad Sø vil kunne opnå en samlet god økologisk tilstand, og herved kunne leve op til miljømålet ved gennemførelse af projektet.

Det fremgår endvidere, at Horsens Kommune for de enkelte strækninger af Gudenåen og Bredvad Sø har vurderet, at projektet heller ikke vil påvirke vandløbets kemi, idet der ikke tilføres miljøfremmede stoffer. Projektet vil derfor efter

kommunens vurdering have en neutral betydning for den kemiske tilstand af vandløbsstrækningen, den tilbageværende del af Bredvad Sø samt nedstrømsliggende vandområder.

2.3.2 Afstrømnings- og afvandingsmæssige konsekvenser af projektet

Horsens Kommune har i den påklagede afgørelse redegjort for de afstrømningsmæssige og afvandingsmæssige konsekvenser af restaureringen for de enkelte strækninger af Gudenåen.

For så vidt angår Døde Å-strækningen har Horsens Kommune anført, at sommer- og vintervandføringen vil blive forøget, da kraftværket ikke længere vil aftage vand fra Gudenåens vandføring. Kommunen har oplyst, at i den nuværende situation er Gudenåens vandføring delt op således, at vandføringer op til 1 m³/s via omløbsstryget ledes til Døde Å. Herefter har kraftværket produceret strøm med vandføringer op til 6,5 m³/s. Ved vandføringer over 6,5 m³/s har kraftværket manuelt åbnet frislusen, og overskudsvand er ledt til Døde Å. Ved produktionsstop har kraftværket ligeledes åbnet frislusen og har sendt Gudenåens samlede vandføring ned gennem Døde Å. Den nuværende drift medfører derfor store udsving i vandføringen i Døde Å i både sommer- og i vinterperioden. De store udsving i vandføringen på Døde Å-strækningen vil med gennemførelsen af restaureringsprojektet ophøre. Kommunen har videre oplyst, at Døde Å på hele strækningen har et gennemsnitligt fald på 2,5 promille og ligger i en forholdsvis smal Gudenådal. Alene ud fra strækningens høje fald og topografien, og dermed den høje strømhastighed på strækningen, er det kommunens vurdering, at ændringen i vandføringen ikke medfører afstrømningsmæssige konsekvenser for arealer ned til Gudenåen. Kommunen har henvist til, at strækningen gennem de sidste 100 år under driftsbrud på vandkraftværket jævnligt har modtaget Gudenåens fulde vandføring, også under store vinterstrømningsperioder. Der har på intet tidspunkt i vandkraftværkets levetid været problemer med afvandingen gennem Døde Å-strækningen.

2.3.3 Vandføringsevne og dertil knyttede vandspejlsforhold

Af afgørelsen fremgår det, at vandstanden vil ændre sig på hele projektstrækningen. Horsens Kommune har i den forbindelse indsat en figur 4 (bilag 15 til projektbeskrivelsen), som viser længdeprofil med beregnede nuværende og fremtidige vandspejlniveauer ved en sommermiddelfastrømning gennem projektområdet.

Horsens Kommune har herefter gennemgået de enkelte delstrækninger af vandløbet.

For Døde Å-strækningen (st. 11.000-12.800) har Horsens Kommune anført, at den beregnede vandspejlsstigning ved en sommermiddelfastrømning gennemsnitligt er 26 cm, og at den beregnede vandspejlsstigning ved en vintermiddelfastrømning gennemsnitlig er 55 cm. Ved vinter medianmaksimumafstrømning stiger vandstanden i gennemsnit 10 cm. På den nedre del ved Søvejen ses en faldende vandstand. Det skyldes projektiltag, der er gennemført, dels ved vejbroen og dels ved en privat bro lige nedstrøms søvejen. Ved begge broer er kapaciteten øget.

Af afgørelsen fremgår desuden, at projektet har været fremlagt i otte ugers offentlig høring, og at der er indkommet to høringssvar, herunder høringssvar fra klager, som er bekymret for, at projektet medfører en stigning i Gudenåens vandspejl, der medfører oversvømmelse ved klagers ejendom.

Horsens Kommune har i afgørelsen hertil bemærket, at det er korrekt, at restaureringsprojektet medfører en øgning i Gudenåens beregnede vandspejl. Kommunen har henvist til beregningerne af det nuværende og fremtidige vandspejl ved vandløbsstation ved Søvejen, som netop er det område, hvor der er bebyggelse nær Gudenåen. Beregninger viser, at der sker en gennemsnitlig stigning fra 35,34 DVR90 til 35,78 DVR90, dvs. en gennemsnitlig stigning på 34 cm i vinterhalvåret. I en vintermedianmaksimumsituation er det beregnede vandspejl 36,06 DVR90, hvilket er et fald på 13 cm i forhold til nuværende situation. Faldet skyldes, at der er sket ændringer af broanlæg ved Søvejen og ved en privat bro nedstrøms Søvejen. Bebyggelsen nær Gudenåen ligger i kote 36,9 DVR90. En beregnet vintermedianmaksimumsituation vil på den baggrund efter kommunens vurdering ikke kunne påvirke bebyggelse nær Gudenåen ved Søvejen.

2.4 Den påklagede afgørelse efter naturbeskyttelsesloven

Horsens Kommune har den 9. februar 2024 i medfør af naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2, meddelt dispensation til at samle Gudenåens vandføring i det oprindelige Gudenåforløb, som kaldes Døde Å, samt meddelt dispensation til en ændring af de hydrologiske forhold i tilstødende beskyttet natur.

Det er Horsens Kommunes vurdering, at retablering af Gudenåens naturlige vandføring på strækningen Døde Å, som er 2 km lang, vil have en stor naturforbedrende effekt. Hertil har kommunen anført, at projektet ikke kun vil være naturforbedrende på selve Døde Å-strækningen, men også opstrøms og nedstrøms strækningen.

Det er i afgørelsen oplyst, at når hele vandføringen samles i Døde Å-strækningen, vil Gudenåens vandspejl komme til at ligge højere i sommerhalvåret. Dette vil, ifølge Horsens Kommune, medføre en mindre ændring i de hydrologiske forhold i tilstødende beskyttede eng og moser i planternes vækstsæson.

Horsens Kommune har i afgørelsen vurderet, at de beskyttede naturområder langs Døde Å-strækningen påvirkes i en mindre grad af den øgede vandføring. Hertil har kommunen anført, at det kun er mindre dele af den yderste brinkzone i nogle af naturområderne, som bliver påvirket heraf. Hertil er det anført, at disse brinkzoner fremadrettet vil ligge under vandspejlet i vækstsæson, hvilket vil medføre en forskydning af plantearter, da der vil være en større andel af plantearter, som kan tåle en mere permanent vanddække. Endvidere har kommunen anført, at vandløbsbræmme er forholdsvis ensartet med almindeligt forekommende arter. Det er som følge heraf kommunens vurdering, at vandstandsændringen ikke forringer naturtilstanden i overgangszonen mellem mose og vandløb, men at der blot sker en ændring af, hvornår vandløbet begynder og mosen slutter.

Derudover har Horsens Kommune vurderet, at projektet vurderes at være i overensstemmelse med kommuneplanens retningslinjer omkring særlige naturbeskyttelsesinteresser, økologiske forbindelser og lavbundsarealer, der kan genoprettes.

Horsens Kommune har i afgørelsen oplyst, at når hele Gudenåens volumen ledes gennem Døde Å-strækningen, vil vandføringen blive stabil inden for årsvariation. Kommunen har hertil anført, at det specielt vil komme til udtryk i de perioder af året, hvor der er lav vandføring, dvs. i sommerhalvåret. Videre har kommunen oplyst, at Vestbirk Vandkraftværk i dag modtager størstedelen af vandføringen ved de lave vandføringer.

Vedrørende beskyttet natur fremgår det af en tabel i den påklagede afgørelse, at vandspejlet på Døde Å-strækningen forventes at stige ca. 30 cm ved en sommermiddelsituation. Vedrørende den beskyttede eng har Horsens Kommune anført, at vandspejlsstigningen vil medføre en begrænset ændring i engarealets hydrologi, da det af højdemodellen kan aflæses, at det kun er den yderste bræmme af engen, der vil blive påvirket af vandstandsændringerne.

Horsens Kommune har endvidere vurderet, at projektet ikke vil medføre en negativ påvirkning på Natura 2000-område nr. 52, H48 Salten Å, Salten Langsø, Mossø og søer syd for Salten Langsø og dele af Gudenåen og fuglebeskyttelsesområde F33, Salten Langsø og F35, Mossø, eller bilag IV-arter, og har henvist til en uddybende vurdering heraf i afgørelsens bilag 3.

2.5 Klagens indhold

Klager har, udover selve klagerne over Horsens Kommunes afgørelser efter vandløbsloven og naturbeskyttelsesloven, den 31. maj 2024, den 21. november 2024 og den 11. december 2024 indsendt bemærkninger til kommunens bemærkninger til klagerne, samt fremsat supplerende klagepunkter. De af klager fremsendte indlæg er samlet set omfattende, og er derfor ikke gengivet i deres fulde længde i afgørelsen. Alle klagers indlæg er dog indgået i nævnets behandling af sagen i deres helhed.

Klager har indledningsvis anført, at det ansøgte restaureringsprojekt er en revideret udgave af det projekt, som Horsens Kommune præsenterede i 2021. Det reviderede projekt, som kommunen nu har meddelt tilladelse til, har grundlæggende samme design som det oprindelige projekt, men der er betydelige forskelle i geografisk udstrækning og hydrologi. Klager har dertil oplyst, at projektet forlænges ca. 3,6 km opstrøms Bredvad Sø, at projektet medfører en sænkning af vandstanden i Gudenåen opstrøms Bredvad Sø med 0,2-1,2 m, hvilket bl.a. berører et 44 ha stort moseområde, og at Gudenåen forlænges ca. 850 m nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk med et åslyng. Klager har ligeledes påklaget kommunens afgørelse om det oprindelige projekt.[14]

2.5.1 Miljøvurdering

Klager har anført, at projektet er omfattet af miljøvurderingsloven, men at Horsens Kommune ikke har truffet afgørelse om, hvorvidt projektet har en væsentlig indvirkning på miljøet. Det er klagers opfattelse, at projektet har en væsentlig påvirkning på miljøet og derfor er underlagt krav om miljøvurdering.

Klager har henvist til, at projektet adskiller sig og er udvidet væsentligt i forhold til det oprindelige projekt, at projektet medfører en væsentlig hydrologisk påvirkning af et areal på 44 ha med bl.a. enge og moser, og at projektet involverer håndtering af tungmetaller i Bredvad Sø, hvor påvirkningen af vandmiljøet i Gudenåen, herunder Døde Å-strækningen, ikke er klarlagt. Dertil kommer effekterne af de accelererende klimaforandringer, som ifølge klager ikke er vurderet af kommunen.

Klager har supplerende anført, at Horsens Kommunes screeningsafgørelse fra 2022[15] vedrører det oprindelige projekt. Projektet er siden blevet væsentligt udvidet ved bl.a. en fordobling af længden fra 3,6 km til 8,2 km, og anlægsarbejdet har også et langt større omfang, herunder ved oprettelse af et nyt åløb ved Vestbirk Vandkraftværk.

Klager har videre anført, at når vandstanden sænkes, vil det store vådområde (moseområde på 44 ha) udtørre og dermed medføre emission af CO₂. Det er klagers opfattelse, at kommunen ikke har adresseret afledningen af CO₂ fra de vådområder, som vil udtørre, som følge af sænkningen af vandstanden, og at der mangler en kvantificering og en samlet analyse af effekterne af sænkningen af vandstanden.

Klager har yderligere anført, at der ikke foreligger oplysninger fra Horsens Kommune om, hvorvidt kommunen har vurderet alternative løsninger i forbindelse med udformningen af projektet.

2.5.2 Udledning af tungmetaller ved sedimenttransport

Klager har anført, at analyser fra 1989 og 2022 viser, at bundsedimentet i Bredvad Sø indeholder tungmetaller, herunder bly, cadmium, kviksølv og nikkel. Klager har dertil anført, at kommunen ikke har analyseret niveauer eller fastsat koncentrationer af tungmetaller i Den Gamle Å (Døde Å),[16] som følge af vandføringen fra Bredvad Sø i forhold til de gældende grænseværdier. Klager har bemærket, at der ikke er oplysninger om, hvilken type bly, der er påvist, og hvordan forekomsten af bly skal håndteres, såfremt der er tale om uorganisk bly.

Der mangler ifølge klager data om forekomsten af tungmetaller langs den østlige side af søen, hvor Gudenåen skal forløbe under anlægsarbejdet, da der alene er foretaget en enkelt prøve i denne del af søen.

Klager har anført, at Horsens Kommune ikke har redegjort for, hvordan den østlige del af Bredvad Sø skal forberedes til at kunne føre hele Gudenåens vandføring gennem den vestlige del af Bredvad Sø under anlægsfasen, herunder ved ekstrem nedbør. Det er klagers opfattelse, at en ukendt mængde tungmetaller vil blive ført ned til Døde Å under anlægsfasen, som kan vare helt op til 24 måneder, og at kommunen ikke har redegjort for, hvordan bundsedimentet i den østlige del af Bredvad Sø med en ukendt mængde tungmetaller skal håndteres i anlægsfasen. Projektet skal endvidere ifølge klager indeholde en løsning for anlægsarbejdet i den vestlige del af Bredvad Sø, der sikrer håndteringen af tungmetaller i hele anlægsperioden.

Klager har endvidere anført, at koncentrationen af tungmetaller i Døde Å efter klagers opfattelse skal monitoreres og rapporteres både før, under og efter projektet.

Derudover har kommunen ifølge klager ikke redegjort for effekterne på bredzonen i den østlige del af Bredvad Sø, herunder formerne for naturgenopretning af bredzonen.

Til det af Horsens Kommune anførte om, at frislusen kan bruges som aflastning, har klager bemærket, at der er en åbenlys risiko for, at aflastningen skal ske i en situation, hvor sedimenter og tungmetaller er delvist udgravet, og tungmetaller allerede er blevet eksponeret og transporteret ned i Døde Å.

2.5.3 Vandgennemstrømning- og tilstrømning samt brunificering

Det er klagers opfattelse, at Horsens Kommune ikke har taget højde for klimaforandringernes påvirkning af vandkvaliteten i søerne, herunder om der er behov for tiltag til sikring af vandkvaliteten i forhold til målopfyldelse. Klager har i den forbindelse henvist til afsnit 8.2 i vandområdeplanerne 2021-2027 om klimaforandringernes påvirkning på målopfyldelse i de danske søer, og anført, at kommunen ikke har foretaget en vurdering vedrørende muligheden for målopfyldelse med hensyn til de faktorer, der er identificeret i vandområdeplanen vedrørende klimaforandringerne. Klager er desuden ikke enig i kommunens bemærkning om, at klimaforandringernes påvirkning vil ske uafhængigt af projektet, idet dæmningen i Bredvad Sø medfører en ny situation, hvor vandet i søerne bliver stillestående.

Det er endvidere klagers opfattelse, at projektets design med fast dæmning langs Bredvad Sø og Gudenåens kote ved Bredvad Mølle forhindrer nødvendig vandtilstrømning- og vandgennemstrømning som et middel til at sikre vandkvaliteten

ved behov. Klager har i den forbindelse anført, at kommunen ikke har behandlet spørgsmålet om vandtilførsel og vandføring i forhold til vandkvaliteten.

Klager har videre anført, at Horsens Kommune ikke har foretaget en vurdering af vandkvaliteten med hensyn til risikoen for "brunificering", som ifølge klager betyder, at organisk materiale ved øget nedbør i højere grad føres ned i søer og vandløb og derved påvirker vandkvaliteten.

2.5.4 Vandføringsevne og vandspejlsforhold

Det er klagers opfattelse, at Horsens Kommunes vurdering af den fremtidige vandføring i Gudenåen er baseret på historiske data fra en målestation fra 1973 til 2019, som ikke er nærmere analyseret, og at kommunen ikke har anvendt en klimafaktor. Derudover er kommunens vurdering af klimaforandringerne ifølge klager konservativ. Der mangler derfor efter klagers opfattelse bæredygtige og fremtidssikrede løsninger til klimabeskyttelse af natur, arealer og ejendomme i projektområdet, særligt i perioder med ekstraordinære nedbørsmængder. Projektet mangler specifikt ifølge klager løsninger til håndtering af Gudenåens vandføring på Døde Å-strækningen under ekstrem nedbør. Videre mener klager, at kommunens gennemgang af nyere rådata for perioden 2019 til 2022, i forbindelse med klagen, ikke er relevant. Klager har hertil anført, at kommunen har gennemgået enkelte hændelser, hvilket efter klagers opfattelse ikke er retvisende. Klager mener i den forbindelse, at det er den afledede af hændelserne (differentiation), der gør analysen relevant.

Efter klagers opfattelse skal der gennemføres nye analyser af vandstanden, som omfatter grundvandsstand og scenarier for fremtidig vandføring over en tidsperiode på henholdsvis 50 og 100 år, inkl. ekstremnedbør.

Det er desuden klagers opfattelse, at kapaciteten i vandføringen til at håndtere vandet i forskellige scenarier for ekstrem nedbør skal være indbygget i projektløsningen fra start, og at projektet skal designes, så løsningen kan håndtere effekterne af en temperaturstigning på 1,5-3 grader celsius.

Klager har i klagen over dispensationen fra naturbeskyttelseslovens § 3 endvidere anført, at vandføringen i Gudenåen på Døde Å-strækningen i oktober 2023 og fra den 25. januar til den 15. februar 2024 har været præget af høj vandstand. Hertil har klager anført, at der således har været høj vandstand, mens Vestbirk Vandkraftværk har været i fuld drift. Klager har i forlængelse heraf anført, at omlægningen af Gudenåen til Døde Å vil medføre en situation, hvor yderligere 5 m³/s skal føres gennem Døde Å. Videre er det klagers opfattelse, at Horsens Kommune ikke har taget højde for, at naturområderne de seneste 100 år ikke har været udsat for vandføringen på 5 m³/s, som i dag føres til Vestbirk Vandkraftværk. Derudover har klager oplyst, at der i området er § 3-beskyttet natur, og at en beskyttet eng på klagers ejendom var oversvømmet i en periode omkring den 8. februar 2024.

Klager har derudover henvist til klagen over Horsens Kommunes tilladelse til det oprindelige projekt vedrørende afledning af vand. Det fremgår bl.a. heraf, at klager har anført, at Gudenåen og tilknyttede arealer og bygninger har været udsat for omfattende oversvømmelser på grund af store mængder regn. For at imødegå problemerne med tilbagevendende oversvømmelser har kommunerne langs Gudenåen udarbejdet en helhedsplan for Gudenåen, som bl.a. anbefaler, at problemerne med oversvømmelser skal løses lokalt, og at Gudenådalen i højere grad skal tilpasse sig vandmasserne.

Klager har endvidere oplyst, at Horsens Kommune, som en del af projektet, har foretaget tiltag langs Døde Å fra spærredæmningen ved Bredvad Sø til [Virksomhed2].[17] Klager har henvist til, at kommunen i en aftale om regulering af Gudenåen omkring [Virksomhed2], som er underskrevet mellem ejerne af [Adresse2] og kommunen, har forpligtet sig til, at hvis vandstanden i Døde Å, som følge af reguleringsprojektet, bliver højere end et vist niveau, vil kommunen iværksætte afværgeforanstaltninger, der vil føre til en sænkning af vandstanden opstrøms Søvejen. Det er klagers opfattelse, at foranstaltningerne vil være utilstrækkeligt til at håndtere fremtidige vandstrømme i Døde Å, som følge af klimaforandringerne. I forlængelse heraf har klager anført, at aftalen skal revideres på baggrund af resultaterne af fornyede vandstandsanalyser ovenfor, som ifølge klager er påkrævet.

Derudover har klager anført, at projektet berører i alt 26 lodsejere, som der, inden projektet kan realiseres, skal indgås aftaler med. Klager har anført, at der ikke er indgået aftale med lodsejerne, og at projektet ikke kan gennemføres, før aftalerne er endeligt indgået. Klager har dertil bemærket, at der i oktober 2021 er indgået en aftale mellem kommunen og lodsejere om vandføringen på Døde Å-strækningen, som tog udgangspunkt i det oprindelige projekt, og at aftalen vil blive opsagt af klager, hvis kommunen ikke gennem nye analyser kan påvise, at projektet har kapacitet til at håndtere den fremtidige vandføring på Døde Å-strækningen.

Klager har endelig anført, at Gudenåens nye forløb i Bredvad Sø og den faste dæmning umuliggør vandparkering i Naldal Sø og Vestbirk Sø, og/eller omløb fra Vestbirk Sø til Gudenåen nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk.

2.5.5 Risiko for udvaskning af okker og partshøring

Klager har anført, at projektet vil medføre en sænkning af vandstanden opstrøms Bredvad Mølle med 0,2-1,2 m over en strækning på 4,5 km, hvilket bl.a. vil påvirke et 44 ha stort moseområde. Klager har hertil anført, at området opstrøms Bredvadmøllevej er klassificeret som middelsrisiko for okkerudledning, og at der ved sænkningen af vandstanden er risiko for udvaskning af okker.

Videre har klager anført, at vandstandssænkningen medfører risiko for, at pyrit, der har været bundet i fugtig jord, udskilles til jern og svovl, der skyller ud mod Gudenåen, hvilket vil være giftigt for dyre- og plantelivet, herunder smådyr og fisk. Ved vintermiddelkoncentrationer af ferrojern over ca. 0,5 mg/l er der ifølge klager en betydelig risiko for, at der ikke kan opnås god økologisk tilstand.

Det er klagers opfattelse, at forekomsten af okker og samspillet mellem forekomsten af okker, surhed i jorden og vandet samt omfanget af indgrebet skal fastsættes og vurderes i en forundersøgelse og vedtages i en tilladelse i overensstemmelse med okkerloven.

Klager har endvidere bemærket, at risikoen for udvaskning af okker ikke specifikt er behandlet i Horsens Kommunes dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 for strækningen af Gudenåen mellem Silkeborgvej og Bredvadmøllevej, og at kommunen i projektbeskrivelsen blot har oplyst, at det i detailundersøgelsen vil blive vurderet, om projektet medfører en øget risiko for udvaskning af okker og hvilke afværgeforanstaltninger, der eventuelt skal etableres. Det er klagers opfattelse, at det, henset til projektets udformning med omfattende indgreb i området og med tilstedeværelse af okker, er utilstrækkeligt at henvise til en detailundersøgelse.

Klager har i forlængelse deraf anført, at Horsens Kommunes dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til projektet er opdelt i fire separate afgørelser/delstrækninger. Opdelingen har ifølge klager medført, at klager ikke er blevet partshørt over udkast til afgørelser for de øvrige delstrækninger, herunder den strækning, hvor der er risiko for udvaskning af okker, og at klager dermed ikke har haft mulighed for at fremkomme med synspunkter hertil. Det er klagers opfattelse, at der skal laves en ny, samlet høring for de fire strækninger af Gudenåen.

2.5.6 Kulturarv ved Vestbirk Vandkraftværk

Klager har anført, at projektet med sin nuværende udformning forhindrer elproduktion på Vestbirk Vandkraftværk, og dermed har en væsentlig negativ påvirkning på væsentlig og levende kulturhistorisk arv.

Klager har i den forbindelse oplyst, at vandkraftværket blev indviet i 1924 og stadig producerer 1,8 Gwh pr. år. Videre har klager oplyst, at vandkraftværkets turbiner i 1992 blev renoveret med henblik på, at kraftværket fortsat kunne drives. I perioden 2018-2023 har kraftværket hvert år leveret overskud.

Vandkraftværket er ifølge klager med sin arkitektur, interiør og elproduktion et fornemt eksempel på dansk industrihistorie og en levende kulturarv. Elproduktionen, som har foregået i 100 år, skal ifølge klager bevares.

Klager har endvidere henvist til afsnit 7.2.1 i vandområdeplanen 2021-2027, hvor det bl.a. er anført, at væsentlige kulturarvshensyn kan begrunde, at der i konkrete situationer ikke skal ske en indsats over for specifikke påvirkninger i vandløb. Derudover har klager anført, at det følger af planen, at vandkraftværket skal vurderes som kulturarv gennem en struktureret analyse i et aktivt samarbejde mellem kommunen og Slots- og Kulturstyrelsen, hvilket ikke er sket. Det er klagers opfattelse, at kommunens håndtering af vandkraftværket ikke opfylder kravene i vandområdeplanerne 2021-2027.

Klager har endvidere anført, at man er ved at finde en løsning for fremtidig ejerskab og drift af elkraftværket, så kraftværket fortsat kan udføre levende kulturarv samt bidrage til den grønne omstilling, hvilket forudsætter, at kraftværket forsynes med vand.

Det er klagers opfattelse, at kommunen ikke har inddraget Slots- og Kulturstyrelsen i tilstrækkelig grad i forhold til en faglig vurdering af projektets påvirkning på vandkraftværket som kulturhistorisk arv.

2.6 Horsens Kommunes bemærkninger til klagen

Horsens Kommune har i bemærkninger af 22. marts 2024 indledningsvist anført, at kommunen fastholder vurderingen af, at der kan meddeles tilladelse til restaurering af Gudenåen på den omhandlede strækning. Kommunen har i den forbindelse anført, at der ved projektet sikres fri passage for 185 km vandløb opstrøms den spærring i Gudenåen, som Bredvad Sø og Gudenåen ved Vestbirk Vandkraftværk udgør. Fri passage i Gudenåen er en indsats i Vandområdeplan 2021-2027, og dermed vil projektet bidrage til, at Danmark opfylder de fastlagte indsatser, jf. vandrammedirektivet.

2.6.1 Miljøvurdering

Horsens Kommune har anført, at kommunen den 27. januar 2022 har truffet afgørelse om, at der ikke skal udarbejdes en miljøkonsekvensrapport i forbindelse med etablering af dæmning i Bredvad Sø, og at kommunen i den forbindelse har taget stilling til projektets påvirkning på det omkringliggende miljø.

Det er endvidere Horsens Kommunes vurdering, at en gennemgang af alternativer ikke er relevant i en restaureringstilladelse efter vandløbsloven, men at kommunen har vurderet en række alternativer, som alle har været forkastet af forskellige årsager.

Derudover har Horsens Kommune bemærket, at en vurdering af udledning af CO₂ heller ikke er relevant i forhold til kommunens afgørelse efter vandløbsloven, men at der ikke sker en væsentlig afvanding af tørvejordsarealer inden for projektområdet. Vurdering af projektets påvirkning af omkringliggende mosearealer er i øvrigt behandlet i en dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3, som ikke er påklaget.^[18]

2.6.2 Udledning af tungmetaller ved sedimenttransport

Til det af klager anførte om tungmetaller i sedimentet i Bredvad Sø har Horsens Kommune anført, at bygherre ved håndtering af jord, herunder forurenede jord, i anlægsfasen skal følge reglerne i jordforureningsbekendtgørelsen og miljøbeskyttelsesloven.

Vedrørende sedimentvandring- og aflejringer i Bredvad Sø har Horsens Kommune oplyst, at der i dag er en kontinuerlig transport af materiale ned gennem Gudenåen. Materiale aflejres på strækninger, hvor strømhastigheden er langsom, bl.a. i Bredvad Sø. Bredvad Sø er i dag så lavvandet, at der hver vinter forekommer resuspension og transport fra sedimentaflejringerne i søen ved høje vandføringer via overløb til Gudenåen gennem søens frisluse.

Horsens Kommune har bemærket, at kommunen i en afgørelse om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til ændring af Bredvad Sø til Gudenå har stillet vilkår om,^[19] at projektet ikke må give anledning til ekstraordinær sandvandring ned gennem Gudenåsystemet. Derudover har bygherre, både ved den midlertidige omlægning af Gudenåen og ved etablering og drift af to sandfang, taget højde for, at projektet ikke må medføre ekstraordinær transport af sediment ned gennem Gudenåsystemet. Bygherre har i den forbindelse oplyst, at man i forberedelserne til projektet har vurderet, at den valgte løsning er den løsning, der i størst grad minimerer transport af sediment gennem Gudenåen.

Horsens Kommune har endvidere anført, at den midlertidige omlægning i anlægsfasen sker ved udgravning af et midlertidigt vandløbsprofil ned i intakte jordlag i søens bredzone. Det er derfor efter kommunens opfattelse ikke en mangel ved projektet, at bygherre ikke har vedlagt målinger for mængden af tungmetaller i den østlige side af Bredvad Sø, da den midlertidige Gudenå skal løbe i et tracé af upåvirket jord, som ikke forventes at være forurenede. Aflejret sediment langs den østlige bred flyttes endvidere væk fra den midlertidige Gudenå, inden Gudenåen føres gennem det midlertidige åløb. Der vil på den baggrund efter kommunens vurdering ikke være risiko for resuspension og transport af aflejret sediment i forbindelse med tømningsen af Bredvad Sø, hvor der kan være et indhold af tungmetaller, som overskrider grænseværdierne.

Horsens Kommune har videre bemærket, at Gudenåen omlægges udenom Bredvad Sø, der efterfølgende tørlægges. Risikoen for resuspension og transport af sediment via stryget er derfor efter kommunens vurdering minimal.

Horsens Kommune har endvidere henvist til, at bygherre i projektbeskrivelsen har oplyst, at anlægsperioden for anlægsarbejdet i Bredvad Sø forventes gennemført i april-september, hvor der ikke forekommer ekstremnedbør. Hvis anlægsperioden af forskellige årsager forlænges over to sommerperioder, vil Bredvad Sø i den mellemliggende vinterperiode blive fyldt langsomt op med vand og samtidig vil frislusen være lukket. Herefter kan frislusen anvendes som aflastning ved ekstremnedbør, svarende til praksis de sidste 100 år. Ved ekstremnedbør forekommende i vinterperioden vil resuspension og transport af sediment i anlægsperioden derfor være af samme størrelsesorden som i dag.

Horsens Kommune har endelig bemærket, at Døde Å har en hældning på 2-3 promille, hvilket betyder, at strækningen har en høj strømhastighed. Grundet vandløbets høje strømhastighed og store vinterafstrømninger vil der efter kommunens vurdering ikke ske aflejring af sediment på denne strækning af Gudenåen. Da projektet ikke medfører risiko for øget sedimenttransport ned gennem Gudenåsystemet, ved at føre Gudenåens samlede vandføring gennem Døde Å-strækningen, er det kommunens opfattelse, at det ikke er en mangel i projektbeskrivelsen, at der ikke foreligger analyse af sediment fra strækningen.

2.6.3 Vandgennemstrømning- og tilstrømning samt brunificering

Horsens Kommune har bemærket, at klimaforandringerne påvirkning af Vestbirk søerne vil forekomme uafhængigt af projektet.

Horsens Kommune har videre bemærket, at der i projektbeskrivelsens bilag 17 er gennemført en konsekvensvurdering for vestbirk søerne for fremtidigt næringsstofniveau og mulighed for målopfyldelse, som har taget udgangspunkt i beregninger foretaget ud fra tilgængelige data fra basisanalyse for vandområdeplan 3, herunder næringsstofniveau, opholdstid m.v. Projektet medfører, at søerne fremtidigt alene fødes af tilstrømmende køligt grundvand og lokale mindre vandløb og grøfter, og ikke af næringsholdigt opvarmet vand fra Gudenåen. Dermed vil projektet efter kommunens vurdering medføre en bedre vandkvalitet med et lavere næringsstof niveau, og dermed skabes der bedre mulighed for målopfyldelse for søernes kvalitetselementer.

Vedrørende vandtilstrømning og vandgennemstrømning har Horsens Kommune anført, at ansøgers beregninger af vandbalancen for søerne viser, at der, selv ved ekstremscenarier, er et nettooverskud af vand, som betyder, at det ikke vil være nødvendigt at tilføre vand fra Gudenåen for at opretholde det nuværende vandspejlsniveau. Kommunen har ikke fundet anledning til at betvivle, at disse beregninger er korrekte.

Til det af klager anførte om brunificering har Horsens Kommune bemærket, at der ikke er forhold, som tilsiger, at brunificering skulle blive et reelt problem i de fremtidige Vestbirk søer.

2.6.4 Vandføringsevne og vandspejlsforhold

Horsens Kommune har anført, at påvirkningen af vandspejlet er beregnet uden en klimafaktor, og at der er anvendt en dataserie på 46 år fra 1973-2019. Vedrørende klagepunktet om, at kommunen har anvendt historiske data, har kommunen bemærket, at kommunen i forbindelse med klagen har gennemgået rådata for perioden 2019 til 2022. Af disse rådata fremgår det, ifølge kommunen, at der ikke er registreret afstrømninger, der overskrider tidligere hændelser. Det er på baggrund heraf kommunens vurdering, at medregning af data fra 2019 til 2022, ikke vil medføre en ændring af den gennemsnitlige vandstand i vegetationens vækstsæson. Det er endvidere kommunens forventning, at en beregning af vandstanden, i en nuværende og en fremtidig situation med en klimafaktor, ikke vil adskille sig væsentligt fra den beregnede vandspejlsstigning, som er beregnet uden klimafaktor.

Horsens Kommune har endvidere bemærket, at der ved ejendomme beliggende umiddelbart op mod Gudenåen inden for projektområdet, sker et fald i Gudenåens vandspejl ved ekstremhændelser.

Horsens Kommune har til klagen over § 3-dispensationen bemærket, at der i kommunens vurdering af projektets påvirkning på omkringliggende naturområder, er taget udgangspunkt i den beregnede sommermiddelvandstand for Gudenåens vandspejl ud for de beskyttede naturområder i en nuværende og fremtidig situation. Videre har kommunen bemærket, at der generelt har været større vinterafstrømninger, som i varierende grad oversvømmer beskyttet natur langs vandløbene, herunder også moser og eng langs Døde Å. Kommunen har hertil anført, at det er kommunens vurdering, at disse oversvømmelser er en naturlig del af naturen ved en ådal, og at ådalens naturtyper derfor er robuste over for oversvømmelser.

Til det af klager anførte om håndtering af Gudenåens vandføring og vandparkering har Horsens Kommune bemærket, at det er korrekt, at muligheden for at parkere vand i Naldal og Vestbirk Sø samt den resterende del af Bredvad Sø forsvinder ved projektet, og at det samlede areal af de tre søer efter projektrealisering er ca. 32 ha. Kommunen har videre anført, at flodemålet for søerne tillader et spænd i vandstanden på 16 cm, og at bufferkapaciteten ved at hæve vandspejlet fra laveste til højeste kote i alle tre søer er opbrugt på 33 minutter ved en større afstrømning på 25 m³/s. Herefter sker der ubegrænset overløb til Døde Å via frislusen i Bredvad Sø. Effekten af søerne som vandparkering er derfor efter kommunens vurdering meget lille og uden reel betydning under ekstreme nedbørshændelser.

Etablering af et omløb vil endvidere efter kommunens vurdering være i strid med projektets hovedformål, som er at opnå målopfyldelse i Gudenåen. Kommunen har endvidere i afvejningen af andre løsningsmuligheder vurderet, at det ikke vil være muligt at meddele dispensation fra naturbeskyttelsesloven § 3 til andre, alternative, og mere omfattende indgreb, som samtidig vil have en beskednen effekt i forhold til afstrømningen.

2.6.5 Kulturarv ved Vestbirk Vandkraftværk

Horsens Kommune har oplyst, at Vestbirk Vandkraftværk er omfattet af Horsens Kommunes kommuneplan, hvori Vestbirk Vandkraftværk er udpeget som værdifuldt kulturmiljø, men at vandkraftværket ikke er fredet efter naturbeskyttelsesloven eller museumsloven.

Videre har Horsens Kommune anført, at kommunens planafdeling har udtalt, at projektet ikke vil påvirke vandkraftværkets kulturhistoriske arv, da fortællingen om vandkraftværket og betydningen for området er intakt, selvom kraftværket ikke længere producerer strøm. Projektet vurderes endvidere, at være i overensstemmelse med kommuneplanens retningslinjer for værdifulde kulturmiljøer, hvor målet med udpegninger er at skabe plads til fornyelse og udvikling i kulturlandskabet, men at det skal ske i respekt og forståelse for den fælles kulturarv.

Til det af klager anførte om, at det ikke længere bliver muligt at producere strøm på Vestbirk Vandkraftværk, har Horsens Kommune bemærket, at produktionen af strøm ikke er en fredet produktionsform.

Horsens Kommune har endvidere anført, at kommunen har sendt projektet til udtalelse i en 8 ugers høring hos Slots- og Kulturstyrelsen, men at styrelsen ikke har fremsendt en udtalelse. Idet hverken vandkraftværkets bygninger eller produktionsform er omfattet af naturbeskyttelseslovens fredningsbestemmelser eller af museumsloven, har kommunen ikke fundet anledning til i højere grad at inddrage styrelsen, ud over den lovpligtige otte ugers mulighed for en udtalelse.

2.7 Nye oplysninger under sagens behandling

2.7.1 Miljøvurdering

Sekretariatet for Miljø- og Fødevarerklagenævnet har den 16. august 2024 bedt Horsens Kommune om at fremkomme med yderligere oplysninger om miljøvurdering af projektet og sagens forløb i den sammenhæng.

Horsens Kommune har i høringssvar af 28. august 2024 oplyst, at restaureringsprojektet blev påbegyndt i 2021, hvor projektet på daværende tidspunkt strakte sig fra spærredæmningen i nordenden af Bredvad Sø og opstrøms Gudenåen til Silkeborgvej. Videre har kommunen oplyst, at kommunen - på baggrund af ansøgningsmateriale fra november 2021 - den 27. januar 2022 traf afgørelse i medfør af miljøvurderingslovens § 21 om, at der ikke skulle udarbejdes en miljøkonsekvensrapport for restaurering af Gudenåen fra spærredæmningen i Bredvad Sø til Silkeborgvej.[20]

Om sagens videre forløb har Horsens Kommune oplyst, at kommunen den 15. februar 2022 traf afgørelse om tilladelse efter vandløbsloven til restaurering af Gudenåen på vandløbsstrækningen fra spærredæmningen i Bredvad Sø til Silkeborgvej. Kommunen har oplyst, at kommunen herefter satte projektet på pause, da tilladelsen blev påklaget, men at projektet blev genoptaget igen i foråret 2023. I den forbindelse konstaterede kommunen, at der nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk på en mindre strækning var endnu en spærring, som kunne fjernes ved at genetablere den oprindelige vandløbsstrækning. Kommunen valgte herefter sideløbende at behandle denne spærring, så stryget ved Vestbirk Vandkraftværk også indgik som en del af det samlede vandløbsrestaureringsprojekt af Gudenåen. Kommunen udarbejdede herefter en ny vandløbsrestaureringsgodkendelse, som også behandlede den del af projektet, der foregår i Bredvad Sø og opstrøms, samt den del af projektet, der ligger ved Vestbirk Vandkraftværk (det samlede projekt, som der den 9. februar 2024 er meddelt tilladelse til, og som klagesagen vedrører).

Horsens Kommune har endvidere den 7. februar 2024 i medfør af miljøvurderingslovens § 21 truffet afgørelse om, at genslyngning af en strækning af Gudenåen, herunder den del af restaureringsprojektet, der vedrører stryget ved Vestbirk Vandkraftværk, ikke kræver yderligere miljøvurdering.[21]

Horsens Kommune har i den forbindelse anført, at det samlede restaureringsprojekt "Vestbirkprojektet" har kørt i to adskilte anlægsprojekter, som omfatter område 1 ved Bredvad Sø og opstrøms til Silkeborgvej og område 2, som omfatter genslyngningen ved Vestbirk Vandkraftværk. Kommunen har i den forbindelse oplyst, at det blev overvejet at adskille de to projekter myndigheds-mæssigt, men ved at udarbejde en samlet vandløbsrestaureringsgodkendelse kunne kommunen medtage den ca. 2 km lange strækning (Døde Å-strækningen). Kommunen har oplyst, at der ikke skal ændres på

vandløbets dimensioner, men at ændringerne i Bredvad Sø vil medføre, at Døde Å-strækningen fremadrettet skal modtage Gudenåens samlede vandføring, svarende til situationen fra før Vestbirk Vandkraftværk blev etableret.

Klager har den 19. september 2024, efter høring fra sekretariatet for Miljø- og Fødevarerklagenævnet vedrørende oprettelse af en eventuel parallel klage over Horsens Kommunes afgørelse af 7. februar 2024 oplyst, at det af klager anførte om krav om miljøvurdering ikke omfatter genslyngningen ved Vestbirk Vandkraftværk. Klager har i forlængelse deraf fastholdt, at det samlede projektet er omfattet af krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse, og at der med det af klager anførte vedrørende miljøvurdering refereres til projektets strækning fra Silkeborgvej og ned til Vestbirk Vandkraftværk.

2.7.2 Håndtering af sediment i Bredvad Sø

Horsens Kommune har den 8. oktober 2024, efter høring fra sekretariatet for Miljø- og Fødevarerklagenævnet, fremsendt supplerende bemærkninger vedrørende håndtering af sediment fra Bredvad Sø.

Horsens Kommune har anført, at kommunen, forud for vedtagelsen af det endelige projekt, har gennemført en projektændring, hvor Gudenåen flyttes til et midlertidigt forløb, der minimerer risikoen for sandvandring ned gennem Gudenåen. Kommunen har herefter redegjort for, hvilke overvejelser kommunen har haft gennem projektførelsen vedrørende risikoen for sedimentvandring.

Horsens Kommune har oplyst, at kommunen i 2020-2021 udarbejdede et detailprojekt, hvor Bredvad Sø blev tømt samtidig med, at Gudenåen gennemløb søen. I takt med, at søen ville blive tømt, ville Gudenåen langsomt erodere ned gennem søens sediment til det oprindelige leje i den tømte sø. Horsens Kommune har anført, at den rapport, som WSP har udarbejdet i 2022, jf. bilag 9, og hvoraf det bl.a. fremgår, at der er risiko for mobilisering af fint sediment, var baseret på den metode, som var valgt i det oprindelige projekt, og som sidenhen er ændret.

Horsens Kommune har i den forbindelse oplyst, at kommunen i 2022-2023 foretog en revision af det oprindelige detailprojekt. Kommunen har henvist til, at den ændrede metode for tømning af Bredvad Sø er beskrevet nærmere i et af kommunen fremsendt bilag, som beskriver ændringerne af projektet.

Horsens Kommune har i høringssvaret anført, at den oprindelige metode med tømning af Bredvad Sø, mens Gudenåen gennemløb Bredvad Sø, var for risikofyldt pga. risikoen for resuspension og nedstrøms transport af sediment. Af bilaget fremgår det bl.a., at det var kommunens vurdering, at fint organisk sediment ikke kunne tilbageholdes i et sandfang, som beskrevet i det oprindelige projekt. Videre fremgår det, at det fine sediment indeholder de største mængder tungmetaller i forhold til det grovere sediment, og at håndteringen af sedimentet derfor skulle ske på en anden måde end først besluttet. I det reviderede detailprojekt, som kommunen den 9. februar 2024 har meddelt den påklagede restaureringstilladelse til, omlægges Gudenåen midlertidigt til et forløb langs den østlige side af Bredvad Sø. Gudenåen løber herefter i midlertidigt forløb, mens der foretages en kontrolleret tømning af søen, og derved forhindres resuspension og transport af sediment til den nedstrømsliggende strækning af Gudenåen.

Af høringssvaret og bilaget fremgår det videre, at Gudenåen omlægges ved etablering af en midlertidig dæmning, der opbygges med materiale fra søbredden. Materialet lægges tilbage ved projektafslutning. Når Gudenåen er omlagt langs den østlige bred, kan søarealet vest for omlægningen tørlægges ved at åbne frislusen og søen kan afdrænes gennem sandfang uden anden gennemstrømning end den vandtilførsel, der måtte komme fra grundvand i selve søarealet og langs skrænterne, hvilket er vurderet til at være små mængder. Når Bredvad Sø er tømt for vand, graves det nye tracé til Gudenåen gennem bunden af Bredvad Sø, og sedimentet kan graves op, hvor det ligger, fremfor at skulle opsamles i et sandfang og køres tilbage. Det fine sediment skal efter afvanding indlejres i dæmningsanlægget, som adskiller det nye forløb af Gudenåen fra Bredvad Sø. Sedimentet, med forhøjet indhold af tungmetaller, bliver dermed liggende på samme matrikel som i dag og indkapsles fremadrettet i dæmningen, idet der kommer rent materiale ovenpå. Ved overløbssikring ved store afstrømninger i anlægsfasen sikres det endvidere, at en stor afstrømning ikke bryder over den midlertidige dæmning og medfører, at store mængder sediment skyller ned i Gudenåen mod Mossø.

Det er Horsens Kommunes opfattelse, at den midlertidige omlægning af Gudenåen sikrer, at tilladelsens vilkår 5 om, at arbejdet skal udføres således, at nedstrømsliggende strækninger ikke tilføres forurenende stoffer eller påvirkes miljømæssigt uforvarsligt, derved bliver opfyldt.

3. Miljø- og Fødevarerklagenævnets bemærkninger og afgørelse

3.1 Miljø- og Fødevarerklagenævnets prøvelse

Det fremgår af § 11, stk. 1, i lov om Miljø- og Fødevarerklagenævnet, at nævnet kan begrænse sin prøvelse af en afgørelse til de forhold, der er klaget over.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har i denne klagesag fundet anledning til at behandle følgende forhold:

1. Påvirkning af målsatte overfladevandområder, herunder tungmetaller i sedimentet i Bredvad Sø, brunificering og udvaskning af okker, samt vandtilstrømning- og gennemstrømning
2. Vandføringssevne og vandspejlsforhold
3. Kulturhistoriske interesser
4. Dispensation til tilstandsændring af beskyttet eng

Klager har i klagen over Horsens Kommunes restaureringstilladelse efter vandløbsloven tillige fremsat klagepunkter vedrørende miljøvurdering. Klager har navnlig anført, at projektet er omfattet af krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse, da projektet har en væsentlig indvirkning på miljøet.

Horsens Kommune har den 27. januar 2022 truffet afgørelse i medfør af miljøvurderingslovens § 21 om, at der ikke skal udarbejdes en miljøkonsekvensrapport for restaurering af Gudenåen fra spærredæmningen i Bredvad Sø til Silkeborgvej. Kommunen har endvidere den 7. februar 2024 i medfør af miljøvurderingslovens § 21 truffet afgørelse om, at den del af restaureringsprojektet, der vedrører stryget ved Vestbirk Vandkraftværk, ikke kræver yderligere miljøvurdering.

Klager har den 19. september 2024, efter høring fra Miljø- og Fødevarerklagenævnet vedrørende oprettelse af en parallel klage, oplyst, at det af klager anførte om krav om miljøvurdering ikke omfatter genslyngningen ved Vestbirk Vandkraftværk. Klager har i forlængelse deraf anført, at klager fastholder, at det samlede projekt er omfattet af krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse, og at der, med det af klager anførte vedrørende miljøvurdering, refereres til projektets strækning fra Silkeborgvej og ned til Vestbirk Vandkraftværk.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker, at Horsens Kommunes screeningsafgørelse af 7. februar 2024 om, at den del af restaureringsprojektet, der vedrører stryget ved Vestbirk Vandkraftværk, ikke kræver yderligere miljøvurdering, således ikke er påklaget.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet finder endvidere, at en eventuel klage over Horsens Kommunes screeningsafgørelse af 27. januar 2022 om, at der ikke skal udarbejdes en miljøkonsekvensrapport for restaurering af Gudenåen fra spærredæmningen i Bredvad Sø til Silkeborgvej, vil være indgivet for sent, idet klagefristen er overskredet på tidspunktet for oprettelsen af klagen over kommunens tilladelse efter vandløbsloven, hvilket også er tilfældet for den tidligere klage af 14. marts 2022 over kommunens tilladelse til det oprindelige projekt.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har som følge af ovenstående ikke taget stilling til det af klager anførte om, at projektet er omfattet af krav om miljøvurdering.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker, at det af klager anførte vedrørende manglende belysning og vurdering af alternativer, projektets CO₂ påvirkning ved sænkning af vandstanden og det af klager anførte om projektets påvirkning i relation til klimaforandringer, herunder manglende klimabeskyttelse og risiko for oversvømmelse ved ekstrem nedbør, er klagepunkter, der relaterer sig til kommunens screeningsafgørelser efter miljøvurderingsloven. Nævnet har som følge heraf og på baggrund af det ovenfor anførte ikke taget stilling til de anførte forhold.

Efter Miljø- og Fødevarerklagenævnets vurdering er der ikke med klagen i øvrigt fremkommet forhold, der kan føre til ændringer af de påklagede afgørelser efter vandløbsloven og naturbeskyttelsesloven.

3.2 Miljø- og Fødevarerklagenævnets bemærkninger

3.2.1 Indledende bemærkninger

Efter vandløbslovens § 37 kan vandløbsmyndigheden for at forbedre de fysiske forhold i og omkring vandløb beslutte, at der gennemføres restaureringsforanstaltninger, herunder genopretning af vandløbs naturlige løb og fjernelse af fysiske spærringer for vandgennemstrømningen.

De nærmere bestemmelser om gennemførelse af vandløbsrestaurering fremgår af reguleringsbekendtgørelsen.

Af reguleringsbekendtgørelsens § 22 fremgår, at vandløbsmyndighedens forslag til et restaureringsprojekt efter lovens § 37 skal indeholde følgende:

- "1) en redegørelse for målsætningen for vandløbet og hensigten med restaureringsforslaget,
- 2) en redegørelse for forundersøgelser, der danner grundlag for projektet,
- 3) en redegørelse for de afstrømningsmæssige og afvandingsmæssige konsekvenser af restaureringen,
- 4) oplysninger om vandløbets nuværende og fremtidige skikkelse eller vandføringsevne og de hertil knyttede vandspejlsforhold,
- 5) oplysninger om de planlagte typer af foranstaltninger og disses placering,
- 6) fornødent skitse- og kortmateriale, herunder en plan og en oversigtsplan i passende målestok,
- 7) en tidsplan for arbejdets udførelse, samt
- 8) et overslag over anlægs- og driftsudgifter."

3.2.2 Ad 1) Påvirkning af målsatte overfladevandområder

3.2.3 Det retlige grundlag

Det fremgår af vandrammedirektivets artikel 4, stk. 1, litra a), nr. i), at medlemsstaterne skal iværksætte de nødvendige foranstaltninger med henblik på at forebygge forringelse af tilstanden for alle overfladevandområder.

Vandrammedirektivets bestemmelser er bl.a. implementeret i lov om vandplanlægning.^[22] Med hjemmel i denne lov er indsatsbekendtgørelsens § 8 bl.a. fastsat.^[23]

Det fremgår af indsatsbekendtgørelsens § 3, stk. 1, nr. 1, at indsatsprogrammets konkrete supplerende foranstaltninger for Vandområdedistrikt Jylland og Fyn er fastlagt i bilag 1. Af bilag 1 fremgår det af tabel 1, at der skal ske fjernelse af fysiske spærringer i vandområde 010207 (2,7 km) ved Gudenå – Vestbirk Campingplads.

Af indsatsbekendtgørelsens § 5, stk. 1, fremgår det, at kommunalbestyrelsen inden for kommunens geografiske område skal gennemføre de foranstaltninger, der inden for kommunernes ressort er fastlagt i bilag 1-4.

Det følger af indsatsbekendtgørelsens § 8, stk. 1, at statslige myndigheder, regionsrådet og kommunalbestyrelsen ved administration af lovgivningen i øvrigt skal forebygge forringelse af tilstanden for overfladevandområder og grundvandsforekomster og sikre, at opfyldelse af de miljømål, der er fastlagt i bekendtgørelse om miljømål for overfladevandområder og grundvandsforekomster, ikke forhindres.

Det følger af indsatsbekendtgørelsens § 8, stk. 2, at myndigheden kun kan træffe afgørelse, der indebærer en direkte eller indirekte påvirkning af et overfladevandområde eller en grundvandsforekomst, hvor miljømålet er opfyldt, hvis afgørelsen ikke medfører en forringelse af overfladevandområdet eller grundvandsforekomstens tilstand.

Efter indsatsbekendtgørelsens § 8, stk. 3, kan myndigheden kun træffe afgørelse, der indebærer en direkte eller indirekte påvirkning af et overfladevandområde eller en grundvandsforekomst, hvor miljømålet ikke er opfyldt, hvis afgørelsen ikke vil kunne medføre en forringelse af overfladevandområdet eller grundvandsforekomstens tilstand, og ikke vil kunne hindre opfyldelse af det fastlagte miljømål, herunder gennem de i indsatsprogrammet fastlagte foranstaltninger.

EU-Domstolen har i Weser-dommen fastslået, at vandrammedirektivets artikel 4, stk. 1, litra a, nr. i)-iii), skal fortolkes således, at medlemsstaterne er forpligtede til at nægte at godkende et enkeltprojekt, såfremt det kan medføre en forringelse af tilstanden for et overfladevandområde, eller når det indebærer risiko for, at der ikke opnås en god tilstand for overfladevand eller et godt økologisk potentiale og god kemisk tilstand for overfladevand på den i direktivet fastsatte dato.^[24]

Hvad der udgør en forringelse af tilstanden for et overfladevandområde eller en grundvandsforekomst, er ikke nærmere defineret i vandrammedirektivet. Det følger dog af EU-Domstolens praksis, jf. dommen Land Nordrhein-Westfalen, at begrebet forringelse af tilstanden skal forstås ens, uanset om der er tale om overfladevand eller grundvand.^[25] Det fremgår af dommen, at begrebet forringelse af tilstanden i vandområderne skal fortolkes med henvisning til såvel et kvalitetselement som et stof, samt at den tærskel, over hvilken der konstateres en tilsidesættelse af forpligtigelsen til at forebygge forringelser af et vandområdes tilstand, skal være så lav som muligt, hvilket medfører, at en manglende overholdelse af et af kvalitetselementerne i vandrammedirektivets definition af god kemisk tilstand udgør en forringelse af den pågældende vandforekomsts kemiske tilstand.^[26]

EU-Domstolen har i Association France Nature Environnement-dommen endvidere fastslået, at også en midlertidig kortsigtet forringelse uden langsigtede konsekvenser kan udgøre en forringelse i vandrammedirektivets forstand.[27]

I § 8 i lov om vandplanlægning er ministeren endvidere tillagt en beføjelse til at fastsætte nærmere regler om miljømål, herunder hvad der skal forstås ved god tilstand for overfladevand, godt økologisk potentiale for kunstige og stærkt modificerede vandområder og god kemisk tilstand for overfladevand samt god tilstand for grundvand med henblik på gennemførelse af Den Europæiske Unions direktiver og beslutninger vedrørende beskyttelse af overfladevand og grundvand.

I medfør af denne bestemmelse er bekendtgørelse om fastlæggelse af miljømål for vandløb, søer, overgangsvande, kystvand og grundvand udstedt.[28]

Af bekendtgørelsens § 3, stk. 1, nr. 2, fremgår det, at miljømål for de enkelte overfladevandområder skal fastlægges under inddragelse af de miljøkvalitetskrav, som fremgår af bilag 2, del B, afsnit 3 (EU-fastsatte miljøkvalitetskrav).

I bekendtgørelsens bilag 2, del B, fremgår miljøkvalitetskravene for forurenende stoffer fastsat for overfladevand, sediment og biota. De nationalt fastsatte miljøkvalitetskrav for henholdsvis vand og for sediment og biota fremgår af bilagets tabel 3 og 4, og de EU-fastsatte miljøkvalitetskrav for prioriterede stoffer og visse andre forurenende stoffer fremgår af bilagets tabel 5.[29]

Af vandområdeplan 2021-2027 fremgår bl.a. følgende om vurdering af kemisk og økologisk tilstand for miljøfarlige forurenende stoffer:

”Kemisk tilstand og økologisk tilstand for miljøfarlige forurenende stoffer i vandløb, søer, kystvande og territorialfarvande er vurderet og klassificeret på baggrund af miljøkvalitetskrav fastsat på EU-niveau for prioriterede stoffer og enkelte andre stoffer og nationalt for såkaldte nationalt specifikke stoffer. Prioriterede stoffer omfatter 45 enkeltstoffer og grupper af stoffer, jf. bilag 2 til bekendtgørelse om fastlæggelse af miljømål for vandløb, søer, overgangsvande, kystvande og grundvand (bekendtgørelse om fastlæggelse af miljømål), som på EU-niveau er udvalgt blandt stoffer, der udgør en væsentlig risiko for vandmiljøet eller via vandmiljøet. Forekomst af prioriterede stoffer bestemmer vandområdernes kemiske tilstand. Forekomst af nationalt specifikke stoffer indgår ved klassificering af vandområdernes økologiske tilstand. Tilstanden klassificeres i begge tilfælde som værende god, når ingen miljøkvalitetskrav har været overskredet.

[...]

Prioriterede stoffer, som er indgået ved vurdering af kemisk tilstand i vandløb, er antracen, atrazin, bly, cadmium, kloroform, chlorpyrifos, DEHP, sum af dioxiner, diuron, isoproturon, kviksølv, naphthalen, nikkel, nonylphenoler, octylphenoler, PFOS, simazin og terbutryn. [...].”

Af den gældende vejledning til bekendtgørelse om indsatsprogrammer for vandområdedistrikter fremgår følgende:[30]

”Et overfladevandområdes kemiske tilstand vurderes på baggrund af forekomsten af koncentrationer af de prioriterede stoffer, som er udpeget i EU-regi. Prioriterede stoffer er stoffer, der på EU-niveau vurderes at udgøre en væsentlig risiko for vandmiljøet eller via vandmiljøet. Forekomst af de nationalt specifikke stoffer, som er vurderet at blive udledt i betydende mængder, indgår i klassificeringen af vandområdets økologiske tilstand.

I vurderingen af den kemiske og økologiske tilstand for miljøfarlige forurenende stoffer bliver de målte koncentrationer sammenholdt med miljøkvalitetskrav. Et miljøkvalitetskrav er den koncentration af et bestemt stof i vand, sediment eller biota (muslinger og fisk), som ikke må overskrides af hensyn til beskyttelsen af menneskers sundhed og miljøet. Miljøkvalitetskrav er fastsat i tabel 3 (nationalt fastsatte miljøkvalitetskrav for vand), tabel 4 (nationalt fastsatte miljøkvalitetskrav for sediment og biota) og tabel 5 (EU-fastsatte miljøkvalitetskrav) i bilag 2 til bekendtgørelse om fastlæggelse af miljømål for overfladevandområder og grundvandsforekomster for vandløb, søer, overgangsvande, kystvande og grundvand.

I de vandområder, hvor et eller flere stoffer overskrider de fastsatte miljøkvalitetskrav, er den økologiske og/eller kemiske tilstand vurderet som værende ikke-god. [...].”

3.2.4 Tungmetaller i sedimentet i Bredvad Sø

Miljø- og Fødevareklagenævnet konstaterer indledningsvist, at der i sedimentet i Bredvad Sø bl.a. er konstateret et indhold af tungmetaller, herunder bly, cadmium, kviksølv og nikkel, jf. bilag 9 til projektbeskrivelsen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at der i bekendtgørelse om miljømål, bilag 2, del B, afsnit 2, tabel 4, er fastsat nationale miljøkvalitetskrav for sediment for bly og cadmium. For de øvrige tungmetaller, som er fremhævet af klager (kviksølv og nikkel), er der ikke fastsat særskilte miljøkvalitetskrav for sediment. Ifølge sedimentundersøgelserne foretaget af WSP, jf. bilag 9, er miljøkvalitetskravene for indholdet af cadmium og bly i sedimentet ikke overskredet. Nævnet bemærker videre, at der for de af klager anførte tungmetaller (bly, cadmium, kviksølv og nikkel) er EU-fastsatte miljøkvalitetskrav for indlandsvand,^[31] jf. bilag 2, del B, afsnit 3, tabel 5.

Risikoen for en forringelse af den kemiske tilstand ved udledning af tungmetaller til vandløbet (Døde Å-strækningen), opstår efter Miljø- og Fødevareklagenævnets vurdering, såfremt sedimentet med indhold af tungmetaller bliver mobiliseret og tungmetallerne suspenderes i vandfasen. I så fald vil stoffer, der ikke overskrider miljøkvalitetskravene for sediment, kunne resultere i en overskridelse af miljøkvalitetskravene for vandfasen, hvor miljøkvalitetskravene er væsentligt lavere for de af klager anførte tungmetaller (bly, cadmium, kviksølv og nikkel), jf. tabel 5 i bekendtgørelse om miljømål. En sådan eventuel tilførsel af tungmetaller i problematiske koncentrationer fra sedimentet til vandfasen vil i så fald kunne medføre en overskridelse af miljøkvalitetskravene i vandfasen, og derved konstituere en midlertidig forringelse af den kemiske tilstand, i strid indsatsbekendtgørelsens § 8, stk. 3.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på baggrund af sagens oplysninger ikke grundlag for at tilsidesætte Horsens Kommunes vurdering af, at det ansøgte projekt ikke vil medføre en forringelse af vandløbets kemiske tilstand nedstrøms Bredvad Sø eller hindre opfyldelse af det fastlagte miljømål om god kemisk tilstand i vandløbet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved vurderingen heraf lagt vægt på, at Horsens Kommune har foretaget en projektilpasning, for at minimere risikoen for mobilisering af sediment ned gennem Gudenåen. I det reviderede projekt, som kommunen har meddelt den påklagede tilladelse til, omlægges Gudenåen til et midlertidigt tracé langs den østlige bred af Bredvad Sø. Gudenåen forløber herefter i det midlertidige tracé, mens der foretages en kontrolleret tømning af søen. Derved tømmes Bredvad Sø, uden gennemstrømning af Gudenåen, og på den måde forhindres resuspension og transport af sediment til den nedstrømsliggende strækning af Gudenåen, herunder Døde Å-strækningen. Nævnet finder på den baggrund ikke grundlag for at tilsidesætte kommunens vurdering af, at den valgte metode gør det muligt at foretage en kontrolleret tømning af Bredvad Sø, uden risiko for sedimenttransport nedstrøms Gudenåen, og at projektet derved ikke medfører risiko for mobilisering af tungmetaller fra sedimenttransport nedstrøms i Gudenåen, herunder til Døde Å-strækningen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har endvidere lagt vægt på det af Horsens Kommune oplyste om, at det fine sediment opgraves, når Bredvad Sø er tømt for vand, og at sedimentet efter afvanding skal indlejres i dæmningsanlægget, som adskiller det nye forløb af Gudenåen fra Bredvad Sø. Sedimentet med forhøjet indhold af tungmetaller bliver dermed liggende og indkapsles fremadrettet i dæmningen, idet der kommer rent materiale ovenpå.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på den baggrund, at der ikke er risiko for, at projektet vil medføre, at Døde Å-strækningen nedstrøms Bredvad Sø tilføres tungmetaller, som ville kunne konstituere en midlertidig forringelse af vandområdet kemiske tilstand i anlægsfasen i strid med indsatsbekendtgørelsens § 8, stk. 3.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder endvidere, at der ikke kan gives medhold i klagepunktet om, at Horsens Kommunes undersøgelser af sedimentet i Bredvad Sø for indhold af tungmetaller er mangelfuld. Nævnet har lagt vægt på, at der er foretaget prøver fra seks forskellige lokationer i Bredvad Sø, navnlig i den nordlige og vestlige del af søen, og at det i den konkrete sag vurderes at være tilstrækkeligt. Nævnet har herved lagt vægt på det af kommunen oplyste om, at den midlertidige omlægning i anlægsfasen sker ved udgravning af et midlertidigt vandløbsprofil ned i intakte jordlag i søens bredzone, og at den midlertidige Gudenå skal løbe i et tracé af upåvirket jord, som ikke forventes at være forurenet. Aflejret sediment langs den østlige bred flyttes endvidere væk fra den midlertidige Gudenå, inden Gudenåen føres gennem det midlertidige åløb. Baggrunden for placeringen af de seks prøvelokaliteter, hvor der efter kommunens vurdering har været risiko for sedimenttransport, og hvor det derfor har været nødvendigt at undersøge indholdet for forurening med tungmetaller, fremgår endvidere af sedimentundersøgelsen, jf. projektbeskrivelsens bilag 9. Nævnet er derfor enig i kommunens vurdering af, at det ikke udgør en mangel, at der ikke er foretaget målinger for mængden af tungmetaller i den østlige side af Bredvad Sø, idet der ikke er risiko for resuspension og transport af tungmetaller.

3.2.5 Risiko for brunificering og udvaskning af okker

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at brunificering (også betegnet humus-påvirkning) refererer til en proces, der øger vandets farve i en brunlig retning. Farvning af vandet skyldes primært udvaskning af opløst organisk kulstof (DOC), men udvaskning af jern (Fe) kan også være en medvirkende faktor. Effekten af brunificering er, at kulstofpuljen øges i recipienten, hvilket får vandets farve til at ændres i en brunlig retning. Det fører til, at sollyset absorberes i den øvre del af

vandsøjlen, hvorved sigtddybden reduceres. Herved kan makrofytternes udbredelsesområde påvirkes negativt, ligesom visuelt orienterede rovfisk (såsom gedder, aborre og ørred) også påvirkes negativt i deres fødesøgning. Brunificering kan derved potentielt medføre en risiko for forringelse af overfladevandområdernes økologiske tilstand, herunder for kvalitetsparametrene fisk og planter (makrofytter), samt for vandets klarhed i søerne.

Følgende fremgår endvidere af vandområdeplanen 2021-2027 afsnit 3.2.3 om okker og drænings påvirkning på vandkvaliteten:

”Okker findes i vandløb over hele Danmark, men er hovedsagelig et problem i Vandområdedistrikt Jylland og Fyn, hvor det findes i mange vestvendte vandløb i Vest- og Sydvestjylland. I enkelte vandløb sker en naturlig tilførsel af okker fra kildevæld, mens den mere udbredte menneskeskabte okkerforurening typisk opstår ved dræning af pyritholdige arealer, hvorved jern opløses og udvaskes. Selv ved lave koncentrationer er opløst jern giftigt for fisk og vandlevende insekter. Okkerforureningen er den væsentligste årsag til manglende målopfyldelse på de vandløbsstrækninger, hvor okkerbelastningen er middel til kraftig.”

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker indledningsvist, at risiko for brunificering og udvaskning af okker, som følge af det konkrete restaureringsprojekt, efter nævnets vurdering vil kunne opstå ved en ændring af grundvandsstanden i de tilstødende moseområder, hvilket vil kunne udløse en forøget udvaskning af opløst organisk kulstof (DOC) eller okker til strækningen af Gudenåen opstrøms Bredvadmøllevej. Nævnet bemærker i den forbindelse, at jorden i en mose kan være specielt kulstofholdigt, da det består af delvist nedbrudt organisk materiale primært fra planter, der er ophobet pga. vandmætning, iltmangel, surbundsforhold og næringsmangel. Tørvejorde/mosejorde kan derfor være højrisikojorde i relation til udvaskning af organisk kulstof. En reduktion i grundvandsstanden i stuvningszonen opstrøms Bredvadmøllevej vil også potentielt kunne betyde, at eventuelt pyrit vil kunne oxideres og derved medføre risiko for dannelse og udvaskning af okker.

Det er Miljø- og Fødevarerklagenævnets vurdering, at der ikke er grundlag for at antage, at Bredvad Sø i dag er påvirket af humustilførsel, der eventuel vil kunne forværres væsentligt og påvirke søer og vandløb nedstrøms i vandsystemet. Nævnet finder heller ikke grundlag for at antage, at moserne langs den stuvningspåvirkede zone af Gudenåen fra Silkeborgvej til Bredvadmøllevej tidligere har udvasket megen humus, ligesom der efter nævnets vurdering heller ikke er grundlag for at antage, at vandspejlsændringer som følge af projektet vil medføre forøget udvaskning af okker.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet finder på den baggrund ikke grundlag for at tilsidesætte Horsens Kommunes vurdering af, at det ansøgte projekt ikke vil medføre risiko for udvaskning af okker til Gudenåen, og at der ikke er forhold, der tilsiger, at projektet vil medføre risiko for brunificering af søerne og Gudenåen på strækningen.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har ved vurderingen heraf lagt vægt på, at Horsens Kommune har foretaget en vandspejlsmodellering, som følge af projektet,^[32] samt foretaget undersøgelser af grundvandsdynamikken mellem Gudenåen og baglandet. Kommunen har i den forbindelse fået gennemført fire klyngeforsøg på strækningen med henblik på at vurdere dynamikken mellem vandstanden i Gudenåen og grundvandsspejlet i bl.a. rigkær, der vurderes at være den naturtype, der vil blive påvirket mest ved ændringer af vandspejlet, jf. bilag 16.^[33] I de områder, hvor grundvandsspejlet er vurderet at være afhængig af vandstanden i Gudenåen, har kommunen foretaget en række tiltag i form af tærskelsikring, for at sikre grundvandsstanden i naturområderne.

Det må endvidere efter Miljø- og Fødevarerklagenævnets vurdering forventes, at risikoen for yderligere dannelse af okker er meget begrænset. Nævnet har herved lagt vægt på, at der er tale om en ændring af vandstanden til et tidligere normalt leje, og at risikoen for en væsentlig forekomst af pyrit i denne zone også af den grund er begrænset.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker endeligt, at projektet ikke ændrer ved søernes vandspejl, fastsat i gældende flodemål, for den resterende del af Bredvad Sø, Naldal Sø og Vestbirk Sø.

Klager har anført, at klager ikke er blevet partshørt over udkast til afgørelser om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 for de øvrige delstrækninger, hvor klagers ejendom ikke er beliggende, herunder den strækning, hvor der er risiko for udvaskning af okker, ^[34] og at klager dermed ikke har haft mulighed for at fremkomme med synspunkter hertil.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker hertil, at klager under klagesagens behandling har haft mulighed for at gøre sine synspunkter gældende vedrørende risikoen for udledning af okker, og at nævnet, jf. ovenfor, har behandlet klagepunktet i forbindelse med nævnets prøvelse af afgørelsen efter vandløbsloven, som omfatter det samlede restaureringsprojekt fra Silkeborgvej til nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk, herunder den strækning, der er udpeget som middelrisiko for udvaskning af okker. Derudover har klager også inden kommunen traf afgørelse haft mulighed for at fremsætte sine synspunkter vedrørende okker i forbindelse med Horsens Kommunes behandling af

restaureringstilladelsen efter vandløbsloven, som har været sendt i 8 ugers offentlig høring, og hvor klager også er fremkommet med høringssvar.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder endvidere ikke, at klager har en sådan individuel og væsentlig interesse i Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til ændring af Gudenå og omkringliggende moser, at klager må betragtes som part i sagen, som ikke vedrører arealer ved klagers ejendom.

3.2.6 Vandkvaliteten i søerne, vandgennemstrømning- og tilstrømning

Klager har anført, at projektets design, med fast dæmning langs Bredvad Sø og Gudenåens kote ved Bredvad Mølle, forhindrer nødvendig vandtilstrømning- og vandgennemstrømning som et middel til at sikre vandkvaliteten i søerne, og at dæmningen i Bredvad Sø medfører en ny situation, hvor vandet i søerne bliver stillestående. Derudover er det klagers opfattelse, at Horsens Kommune ikke har taget højde for klimaforandringerne påvirkning af vandkvaliteten i søerne.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder ikke grundlag for at tilsidesætte Horsens Kommunes vurdering af, at projektet vil medføre en forbedret vandkvalitet i vestbirsøerne og derved forbedre muligheden for målopfyldelse, ved at der sker en reduceret vandtilførsel og derved også en reduceret tilførsel af næringsstoffer. Nævnet har i den forbindelse lagt vægt på, at den største nuværende udfordring for søerne i forhold til at opnå målopfyldelse er tilledningen af næringsstoffer, der bl.a. sker via Gudenåen, og at denne tilledning vil ophøre med projektets gennemførelse. Når søerne afkobles tilledning fra Gudenåen, vil det derved medføre et fald i mængden af tilledte næringsstoffer til søerne, hvilket vil forbedre vandkvaliteten i søerne og derved øge muligheden for at opnå målopfyldelse. Nævnet har lagt vægt på den foretagne vurdering i projektbeskrivelsens bilag 17, hvor der er gennemført en vurdering af det fremtidige næringsstofniveau, herunder muligheden for målopfyldelse, og at vurderingen har taget udgangspunkt i beregninger foretaget ud fra tilgængelige data fra basisanalysen for vandområdeplan 3 (2021-2027), herunder næringsstofniveau, opholdstid m.v.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder endvidere ikke grundlag for, på baggrund af det af klager anførte, at tilsidesætte Horsens Kommunes vurdering af vandbalancen i søerne efter projektets gennemførelse. Nævnet har lagt vægt på, at kommunen har vurderet den mængde vand, der strømmer til søerne på baggrund af søernes opland med udgangspunkt i den målte afstrømning til Gudenåen. Kommunen har herefter beregnet fordampningen fra søen på månedsniveau og konstateret, at der er en markant positiv vandbalance i alle årets måneder under både normale og ekstremt tørre forhold.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at vandbalanceberegningen for søerne indeholder visse usikkerheder og antagelser, men nævnet konstaterer i den forbindelse, at beregningerne viser en markant positiv vandbalance, og nævnet kan på den baggrund ikke give medhold i klagepunktet om, at søernes tilstand kun kan opretholdes, såfremt der fortsat tilledes vand til søerne fra Gudenåen.

Det af klager anførte om klimaforandringerne påvirkning på målopfyldelse i søerne kan endvidere ikke føre til et andet resultat. Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker i den forbindelse, at kommunen ifølge indsatsbekendtgørelsens § 5, stk. 2, er forpligtet til at gennemføre indsatsen i Gudenåen ved fjernelse af fysisk spærringer ved Vestbirk. For så vidt angår klimaforandringer og danske søer fremgår det bl.a. af vandområdeplanen, at søerne primært forventes at blive påvirket af øgede temperaturer og øget afstrømning af næringsstoffer, som følge af øget vandafstrømning fra land, og at klimaforandringerne effekt på tilstanden forventes at kunne modvirkes af en øget indsats over for næringsstofftilførslen til søerne. Nævnet bemærker i den forbindelse, at projektet vil reducere tilførslen af næringsstoffer, til gavn for vandkvaliteten i søerne, jf. vurderingen ovenfor.

3.2.7 Ad 2) Afvanding, vandføringsevne og vandspejlsforhold

Af reguleringsbekendtgørelsens § 22 fremgår, at vandløbsmyndighedens forslag til et restaureringsprojekt efter lovens § 37 bl.a. skal indeholde en redegørelse for de afstrømningsmæssige og afvandingsmæssige konsekvenser af restaureringen, samt indeholde oplysninger om vandløbets nuværende og fremtidige skikkelse eller vandføringsevne og de hertil knyttede vandspejlsforhold.

Iværksættelse af vandløbsrestaureringer forudsætter, at vandløbets evne til afledning af vand ikke påvirkes væsentligt, jf. afsnit 10.1 i cirkulære om vandløbsloven.^[35] Vandløbsmyndigheden er således forpligtet til at inddrage hensynet til de afvandingsmæssige interesser ved myndighedens behandling af restaureringssager.

Klager har navnlig anført, at Horsens Kommunes vurdering af den fremtidige vandføring i Gudenåen er utilstrækkelig og baseret på historiske data, som ikke tager tilstrækkelig højde for ekstremhændelser og øget nedbør som følge af klimaforandringerne. Det er klagers opfattelse, at projektet mangler løsninger til håndtering af Gudenåens vandføring på

Døde Å-strækningen, særligt i scenarier for ekstrem nedbør, og at der skal gennemføres nye analyser af vandstanden, som omfatter grundvandsstand og scenarier for fremtidig vandføring over en tidsperiode på henholdsvis 50 og 100 år, inkl. ekstremnedbør.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på baggrund af det af klager anførte ikke grundlag for at tilsidesættelse Horsens Kommunes vurdering af de afstrømnings- og afvandingsmæssige konsekvenser samt Gudenåens fremtidige vandføringsevne og vandspejlsforhold. Det er endvidere nævnets vurdering, at kommunen har foretaget de i bekendtgørelsens § 22 påkrævede vurderinger på et tilstrækkeligt oplyst og opdateret datagrundlag.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har lagt vægt på, at Horsens Kommune har foretaget beregninger af de nuværende og fremtidige vandstandsforhold ved en sommermiddelafløbstrømning gennem projektområdet (projektbeskrivelsens bilag 15), samt i tilladelsen gennemgået den beregnede forskel i vandstanden ved en sommermiddel- og vintermiddelafløbstrømning samt vintermedianmaksimumsafstrømning for de enkelte strækninger, herunder Døde Å-strækningen. Nævnet har videre lagt vægt på, at kommunens grundlag for beregningerne af de afstrømnings- og afvandingsmæssige konsekvenser (beregninger af sommer- og vintermiddel og vintermedianmaksimum) følger de officielle anbefalinger i forhold til valg af referenceperiode, jf. DMU 2000,^[36] idet kommunens vurdering af de karakteristiske afstrømninger er baseret på data for perioden 1990-2019 (30 år), mens ekstremhændelser (5-1.000 årshændelser) er beregnet på baggrund af en måleserie for perioden 1973-2019 (47 år), og at kommunen derved i forhold til de officielle anbefalinger har udvidet dataserien fra 30 år til 47 år (1973-2019). Nævnet bemærker i den forbindelse, at der ikke i vandløbslovgivningen er krav om, at myndigheden ved meddelelse af en restaureringstilladelse, jf. reguleringsbekendtgørelsens § 22, skal indarbejde klimatilpasning- og sikring i projektet, ligesom myndigheden heller ikke er forpligtet til foretage klimafremskrivning ved beregningerne af ændrede vandstandsforhold og vandføringsevnen.

Til det af klager anførte om, at projektet mangler løsninger til håndtering af Gudenåens forøgede vandføring på Døde Å-strækningen bemærker Miljø- og Fødevareklagenævnet supplerende, at Horsens Kommune den 13. august 2021 har truffet afgørelse om tilladelse til regulering af Gudenåen ved en udvidelse af Gudenåens vandløbsprofil på enkelte delstrækninger fra spærredæmningen ved Bredvad Sø og nedstrøms til Vestbirk Vandkraftværk. Det fremgår af afgørelsens begrundelse, at projektet skal gennemføres for at reetablere vandføringsevnen i det gamle forløb af Gudenåen og på strækningen omkring Søvejen og [Virksomhed2]. Videre fremgår det, at når spærringen i Gudenåen ved Bredvad Sø skal fjernes, vil al Gudenåens vand løbe igennem det gamle forløb ned forbi den Genfundne Bro og [Virksomhed2]. Her er der siden 1924 lavet tiltag i åen, der gør at den ikke kan rumme hele vandføringen. Derfor skal strækningen ændres, så alt vand kan løbe på strækningen uden at hindre færdsel og for at undgå skader på bygninger.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at det af klager anførte om aftaler med berørte lodsejere, ikke kan føre til et andet resultat. Nævnet har lagt vægt på, at sådanne aftaler ikke angår tilladelsen efter vandløbsloven eller dispensationen efter naturbeskyttelsesloven.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder endvidere ikke grundlag for, på baggrund af det af klager anførte om vandparkering, at tilsidesætte Horsens Kommunes vurdering af, at effekten af søerne som vandparkering allerede før projektets gennemførelse er minimal, og at projektet derfor ikke vil medføre en påvirkning, der har betydning for vandføringsevnen og risikoen for oversvømmelse.

3.2.8 Ad 3) Kulturhistoriske interesser

Det fremgår af vandløbslovens § 37, stk. 3, at foranstaltninger efter stk. 1, ikke kan gennemføres, hvis der derved tilsidesættes væsentlige kulturhistoriske interesser.

Af forarbejderne til vandløbslovens § 37 a, stk. 2 (nuværende § 37, stk. 3), fremgår bl.a. følgende:^[37]

”Bestemmelsen har til formål at sikre, at væsentlige kulturhistoriske interesser ved foranstaltninger efter stk. 1 skal indgå sammen med hensynet til en forstærket indsats for vandløbskvaliteten. Efter bestemmelsen skal amtsrådet som 1. instans i hvert enkelt tilfælde vurdere, om der er knyttet væsentlige kulturhistoriske interesser til en opstemning og om foranstaltningerne, der agtes iværksat, ikke tilsidesætter disse interesser. Bestemmelsen udelukker således ikke, at der i sådanne tilfælde gennemføres foranstaltninger, der respekterer de kulturhistoriske værdier.

Er de kulturhistoriske interesser knyttet til selve opstemningsanlægget, kan en nedlæggelse af opstemningsanlægget med henblik på forbedring af vandløbskvaliteten ikke gennemføres.”

Af vandområdeplan 2021-2027 fremgår følgende om kulturarv:

"Væsentlige kulturarvshensyn kan begrunde, at der i konkrete situationer ikke skal gennemføres en indsats over for specifikke påvirkninger i vandløb, oftest hvor vandmøller udgør en hindring for faunapassage, hvis særlige kulturelle hensyn vægter tungere end hensynet til den fri passage. Det er afdækket i et samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen, i hvilke konkrete tilfælde der bør tages særlig hensyn til kulturarven.

Vandmøller og vandkraftsanlæg, som udgør væsentlige kulturhistoriske interesser kan begrunde, at tilknyttede vandområder udpeges som stærkt modificerede af hensyn til opretholdelsen af de kulturhistoriske interesser. Når et vandområde udpeges som stærkt modificeret vil målet for vandområdet ikke være god økologisk tilstand, men godt økologisk potentiale, og der vil kun skulle gennemføres indsatser, som ikke medfører betydelige negative indvirkninger på de kulturhistoriske interesser."

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på baggrund af det af klager anførte ikke grundlag for at vurdere, at projektet vil medføre en tilsidesættelse af væsentlige kulturhistoriske interesser, der kan begrunde, at der ikke skal gennemføres den indsats i vandløbet, som fremgår som en indsats i vandområdeplanen. Nævnet har lagt vægt på, at der ikke med projektet foretages indgreb i bygværkerne ved vandkraftværket, men at der som en konsekvens af projektet ikke længere vil blive ledt vand til vandkraftværket, og at muligheden for at producere strøm derfor ophører. Nævnet finder som sagen er oplyst ikke grundlag for at tilsidesætte kommunens vurdering af, at projektet ikke vil påvirke vandkraftværkets kulturhistoriske arv, da fortællingen om vandkraftværket og betydningen for området er intakt, selvom kraftværket ikke længere producerer strøm. Nævnet har endvidere lagt vægt på, at kommunen ved den offentlige høring af projektforslaget har inddraget Slots- og Kulturstyrelsen, og at styrelsen ikke har haft bemærkninger eller indsigelser mod projektet i relation til Vestbirk Vandkraftværk. Nævnet finder ikke, at der konkret har været grundlag for at inddrage styrelsen yderligere. Endelig har nævnet lagt vægt på, at vandkraftværket ikke er fredet eller registreret som bevaringsværdig bygning.

3.2.9 Ad 4) Dispensation til tilstandsændring af beskyttet eng

Ifølge naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 1, må der ikke foretages ændring i tilstanden af vandløb eller dele af vandløb, der af miljøministeren efter indstilling fra kommunalbestyrelsen er udpeget som beskyttede. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb.

Efter naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 2, nr. 4, må der ikke foretages ændringer i tilstanden af bl.a. ferske enge, når sådanne naturtyper enkeltvis, tilsammen eller i forbindelse med naturlige søer på over 100 m², er større end 2.500 m² i sammenhængende areal.

Det følger af naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 2, at der i særlige tilfælde kan meddeles dispensation fra forbuddet i § 3.

Det følger af de almindelige bemærkninger til naturbeskyttelsesloven, at der skal foreligge særlige omstændigheder, før der kan meddeles dispensation til foranstaltninger, som ændrer tilstanden i de beskyttede naturtyper, når ændringerne er væsentlige eller i strid med ønsket om at opretholde de pågældende naturtyper som sådanne, idet reglerne er udtryk for en generel samfundsmæssig interesse i, at de beskyttede naturtyper opretholdes. En væsentlig jordbrugs- eller anden almindelig økonomisk interesse er således ikke i sig selv tilstrækkelig til at begrunde en dispensation. Der må, for at et indgreb i områdets tilstand eventuelt kan accepteres, tillige være tale om et område, som ud fra naturbeskyttelsesmæssige hensyn vurderes som uden særlig interesse, eller om et indgreb, der i sig selv ikke skønnes at medføre nogen afgørende forrykning af tilstanden i området.^[38] Derudover forudsættes det, at en dispensation ikke vil skabe en uheldig præcedens for den fremtidige administration af § 3-beskyttelsen i området.

En særlig omstændighed, der kan begrunde dispensation, kan ifølge lovbemærkningerne f.eks. være, at et ansøgt indgreb har en naturforbedrende funktion.

Der må, for at et indgreb i områdets tilstand eventuelt kan accepteres, tillige være tale om et område, som ud fra naturbeskyttelsesmæssige hensyn vurderes som uden særlig interesse eller om et indgreb, der i sig selv ikke skønnes at medføre nogen afgørende forrykning af tilstanden i området.

Miljø- og Fødevareklagenævnets praksis er i overensstemmelse med lovbemærkningerne restriktiv.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at der foreligger et sådant særligt tilfælde, at der kan meddeles dispensation til det ansøgte. Nævnet har ved vurderingen lagt vægt på, at vandstandsændringen i Gudenåen, og dermed tilstandsændringen af den beskyttede eng, er begrundet i et naturforbedrende restaureringsprojekt af Gudenåen, som overordnet har karakter af genskabelse af tidligere naturforhold. I tilknytning hertil har nævnet lagt vægt på, at restaureringsprojektet har til formål at opfylde Horsens Kommunes forpligtigelse til at fjerne spærringer, jf. vandområdeplanerne.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har endvidere lagt vægt på, at det fremgår af projektbeskrivelsen, at sommermiddelmedianen i fremtiden vil være under koteniveau 36,00, som er det koteniveau den yderste del af engen er beliggende i. Nævnet bemærker hertil, at vandstanden i medianmaks vil være over kote 36,00, men at det primært er nedstrøms engen. Det er på baggrund heraf nævnets vurdering, at den tilstandsændring projektet medfører, på klagers ejendom, er begrænset set i forhold til projektets samfunds- og naturmæssige betydning.

3.3 Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelse

Miljø- og Fødevarerklagenævnet stadfæster Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 om tilladelse efter vandløbsloven til restaurering af Gudenåen fra Silkeborgvej til nedstrøms Vestbirk Vandkraftværk.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet stadfæster Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 for så vidt angår dispensation til vandstandsændring af beskyttet eng på matr. nr. [Matrikelnummer1], beliggende [Adresse1], 8740 Brædstrup, ved Gudenåen på strækningen "Døde Å".

[1] Lovbekendtgørelse nr. 1217 af 25. november 2019 om vandløb.

[2] Lovbekendtgørelse nr. 927 af 28. juni 2024 om naturbeskyttelse.

[3] Lov nr. 1715 af 27. december 2016 om Miljø- og Fødevarerklagenævnet.

[4] Bekendtgørelse nr. 132 af 30. januar 2017 om gebyr for indbringelse af klager for Miljø- og Fødevarerklagenævnet mv.

[5] Link til MiljøGIS for offentliggørelse af vandområdeplaner: https://miljoegis.mim.dk/spatialmap?mapheight=935&mapwidth=1925&label=&ignorefavorite=true&profile=vandrammedirektiv3-2022&selectorgroups=&layers=theme-dtk_skaermkort_daempet_daf&opacities=1&mapext=261785.18643200002+6039536.480928+1048215.613568+6420463.7

[6] Miljøstyrelsens afgørelse af 22. januar 2024 om tilladelse til at fravige det fastlagte miljømål "God økologisk tilstand efter 22. december 2027", jf. bilag 1, tabel 2.1, til bekendtgørelse om miljømål for den del af Bredvad Sø, der bliver nedlagt ved gennemførelse af projektet "Vestbirkprojektet", Miljøstyrelsens sagsnr. 2023-110337.

[7] Link til Arealinformation på Danmarks Miljøportal: <https://arealinformation.miljoportal.dk/>.

[8] Link til retningslinjer for værdifulde kulturmiljøet i Horsens Kommunes Kommuneplan: <https://kommuneplan2021.horsens.dk/retningslinjer/kulturhistorie/vaerdifulde-kulturmiljoer/>.

[9] Se også Horsens Kommunes hjemmeside vedrørende Vestbirkprojektet, jf. følgende link: <https://horsens.dk/politik/udviklingsprojekter/vestbirkprojektet>.

[10] Vestbirk Vandkraftværk – AAR-00591 – projektbeskrivelse og konsekvensvurdering, Horsens Kommune, august 2023. Projektbeskrivelsen med bilag kan ses på Horsens Kommunes hjemmeside på følgende link: <https://horsens.dk/politik/udviklingsprojekter/vestbirkprojektet>. Projektet er i nævnets afgørelse alene beskrevet helt overordnet.

[11] Horsens Kommunes vurdering af risiko for okkerudledning fremgår endvidere af Horsens Kommunes afgørelse af 27. januar 2022 i medfør af miljøvurderingslovens § 21 om, at der ikke skal udarbejdes en miljøkonsekvensrapport for restaurering af Gudenåen fra spærredæmningen i Bredvad Sø til Silkeborgvej.

[12] Sedimentundersøgelse i Bredvad Sø, august 2022, udarbejdet af WSP for Horsens Kommune. Undersøgelsen og vurderingerne er foretaget inden en senere foretagen projektilpasning om midlertidigt at omlægge Gudenåens forløb til den østlige bred af Bredvad Sø under tømningen af søen, som beskrevet ovenfor.

[13] Bekendtgørelse nr. 834 af 27. juni 2016 om vandløbsregulering og -restaurering m.v.

[14] Miljø- og Fødevarerklagenævnets klagenr. 1033515, sagsnr. 22/04758. Miljø- og Fødevarerklagenævnet traf den 27. august 2024 afgørelse om at ophæve Horsens Kommunes afgørelse af 15. februar 2022 om restaurering af Gudenåen på en strækning fra Vestbirk Vandkraftværk til Bredvad Mølle, da den påklagede afgørelse var uaktuel. Link til afgørelsen på Miljø- og Fødevarerklagenævnets afgørelsesportal: <https://mfkn.naevneneshus.dk/afgoerelse/f1fa0078-9b56-4cd6-950b-4ae7e58526a7?highlight=>

- [15] Horsens Kommunes screeningsafgørelse af 27. januar 2022 om, at der ikke skal udarbejdes en miljøkonsekvensrapport for restaurering af Gudenåen fra spærredæmningen i Bredvad Sø til Silkeborgvej, jf. miljøvurderingslovens § 21. Horsens Kommunes sagsnr. 06.02.10-P20-1-21.
- [16] Strækningen benævnes af klager "Gamle Å", men betegnes i nærværende afgørelse som "Døde Å", også i gengivelsen af klagen.
- [17] Horsens Kommune har den 13. august 2021 meddelt tilladelse efter vandløbsloven til regulering af Gudenåen fra spærredæmningen til Vestbirk Vandkraftværk, sagsnr. 06.02.10-K08-8-21.
- [18] Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til ændring af Gudenå og omkringliggende moser. Kommunens sagsnr. 01.05.08-K08-99-23.
- [19] Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til restaurering af Gudenå ved Bredvad Sø. Kommunes sagsnr. 01.05.08-K08-79-23.
- [20] Horsens Kommunes screeningsafgørelse af 27. januar 2022 om, at der ikke skal udarbejdes en miljøkonsekvensrapport for restaurering af Gudenåen fra spærredæmningen i Bredvad Sø til Silkeborgvej, jf. miljøvurderingslovens § 21. Horsens Kommunes sagsnr. 06.02.10-P20-1-21.
- [21] Horsens Kommunes screeningsafgørelse af 7. februar 2024 om, at genslyngning af en strækning af Gudenåen ikke kræver yderligere miljøvurdering, jf. miljøvurderingslovens § 21. Horsens Kommunes sagsnr. 09.40.05-P19-1-23.
- [22] Lovbekendtgørelse nr. 126 af 26. januar 2017 om lov om vandplanlægning.
- [23] Bekendtgørelse nr. 797 af 13. juni 2023 om indsatsprogrammet for vandområdedistrikter.
- [24] EU-Domstolens dom af 1. juli 2015 i sag C-461/13, Weser, præmis 51.
- [25] EU-Domstolens dom af 28. maj 2020, sag C-535/18, Land Nordrhein-Westfalen, præmis 94-96.
- [26] EU-Domstolens dom af 28. maj 2020, sag C-535/18, Land Nordrhein-Westfalen, præmis 100, 101 og 108.
- [27] EU-Domstolens dom af 5. maj 2022, sag C-525/20, Association France Nature Environnement, præmis 42 og 45.
- [28] Bekendtgørelse nr. 796 af 13. juni 2023 om fastlæggelse af miljømål for vandløb, søer, overgangsvande, kystvand og grundvand.
- [29] Jf. også vejledning nr. 9183 af 11. marts 2024 til bekendtgørelse om krav til udledning af visse forurenende stoffer til overfladevand og havområder med ofte stillede spørgsmål og svar, FAQ om miljøfarlige forurenende stoffer, spørgsmål 13 og 15. Link til vejledningen: <https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2024/9183>. Miljøstyrelsens offentliggjør kvalitetskriterier for de enkelte miljøfarlige forurenende stoffer i vand, sediment og/eller biota i datablade på Miljøstyrelsens hjemmeside, jf. følgende link: <https://mst.dk/erhverv/sikker-kemi/kemikalier/graensevaerdier-og-kvalitetskriterier/kvalitetskriterier-for-miljoefarlige-forurenende-stoffer-i-vandmiljoet>.
- [30] Vejledning nr. 9210 af 18. april 2024 til bekendtgørelse om indsatsprogrammer for vandområdedistrikter, jf. følgende link: <https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2024/9210>.
- [31] Indlandsvand omfatter vandløb og søer og dertil knyttede kunstige eller stærkt modificerede vandområder.
- [32] Kort over forventet vandspejlsænkning på stuvningsstrækningen opstrøms Bredvadmøllevej, bilag 4 til projektbeskrivelse og konsekvensvurdering, august 2023, samt bilag 15, som viser nuværende og fremtidige vandstandsforhold på projektstrækningen.
- [33] Bilag 16 til Vestbirk Vandkraftværk – AAR-00591 – projektbeskrivelse og konsekvensvurdering, august 2023, udarbejdet af [Virksomhed1].
- [34] Horsens Kommunes afgørelse af 9. februar 2024 om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 til ændring af Gudenå og omkringliggende moser på strækningen af Gudenåen mellem Silkeborgvej og Bredvadmøllevej. Kommunens sagsnr. 01.05.08-K08-99-23.
- [35] Cirkulære nr. 21 af 26. februar 1985 om vandløbsloven.
- [36] DMU (2000): Afstrømningsforhold i danske vandløb. Faglig rapport fra DMU nr. 340. Danmarks Miljøundersøgelser. Fagdatacenter for Hydrometri. Miljø- og Energiministeriet.

[37] Bemærkninger til nr. 1 i betænkning af 20. april 1995 over lovforslag nr. L 134 til lov om ændring af vandløbsloven og vandforsyningsloven, jf. følgende link:

https://www.folketingstidende.dk/samling/19941/lovforslag/L134/19941_L134_betaenkning.pdf.

[38] Lovforslag nr. 70 fremsat den 24. oktober 1991, bemærkningerne til §§ 3-7, afsnit 7.

Lovområder:

NBL - beskyttede naturtyper Vandløbsloven